

njižnica

29, 1 Ljubljana 1985

ZVEZA BIBLIOTEKARSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

Knjižnica. Glasilo zveze bibliotekarskih društev Slovenije: II/1958 (2 din), III/1959 (6 din), IV/1960 (6 din), V/1961 (6 din), VI/1962, št. 3/4 (3 din), VII/1963, št. 1/3, 3/4 (10 din), VII/1964, št. 1/2, 3/4 (10 din), IX/1965 (10 din), X/1966 (20 din), XI/1967 (20 din), XIV/1970 (20 din), XV/1971 (20 din), XVI/1972 (20 din), XVII/1977 (20 din), XVIII/1974 (30 din), XX/1976 (30 din), XXI/1977 (30 din), XXII/1978, št. 1/2, 3/4 (30 din), XXIII/1979 (30 din), XXIV/1980 (30 din), XXV/1981 (60 din), XXVI/1982, št. 1/2, 3/4 (200 din), XXVII/1983, št. 1-4 (200 din), XXVIII/1984, št. 1/2, 3/4 (200 din).

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA, LJUBLJANA

- Höfler J. in Klemenčič I.: Glasbeni rokopisi in tiski na Slovenskem do leta 1800. Katalog. Ljubljana 1967 (15 din)
- Bajec J.: Slovenski časniki in časopisi 1937—1945. Ljubljana 1973 (100 din)
- Bulovec Š.: Bibliografija slovenskih bibliografij 1561—1973. Ljubljana 1976 (100 din)
- ISBD(M). Mednarodni standardni bibliografski opis monografskih publikacij. Ljubljana 1975 (20 din)
- ISBD(S). Mednarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacij. Ljubljana 1975 (20 din)
- Katalog rokopisov Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani: Ms 1-99 (100 din), Ms 400-699 (100 din), Ms 700-999 (100 din), Inventarizirano gradivo (200 din), Ms 100-399 (150 din), Ms 1000-1170 (150 din)
- Logar J.: Uvod v bibliografijo. Ljubljana 1970 (50 din)
- Obvestila republiške matične službe (20 din)
- Slovenska bibliografija za leto: 1949 (15 din), 1950 (15 din), 1954 (15 din), 1955 (13 din), 1956 (30 din), 1957 (45 din), 1958 (30 din), 1959 (25 din), 1960 (32 din), 1961 (32 din), 1962 (32 din), 1963 (32 din), 1964 (180 din), 1965 (36 din), 1966 (44 din), 1967 (44 din), 1968 (80 din), 1969 (180 din), 1970 (180 din), 1971 (200 din), 1972 (250 din), 1974 (350 din), 1973 (800 din), 1975 (1250 din)
- Standardi za javne knjižnice. Ljubljana 1975 (20 din)
- Vodič po knjižnicah slovenskih univerz. Ljubljana 1976 (5 din)
- Vrančič R.: Uporaba knjižničnega gradiva in informacijska služba v knjižnicah. Ljubljana 1969 (15 din)
- Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice, I. Ljubljana 1974 (40 din)

+ 146859

KNJIŽNICA

GLASILO ZVEZE BIBLIOTEKARSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

LETNIK 29

LJUBLJANA 1985

920080916

UDK 01/02(497.12)(05)

KNJIŽNICA. Glasilo Zveze bibliotekarskih društev Slovenije. 29
(1985) 1.

LIBRARY. Journal of Federation of Slovene Library Association. 29
(1985) 1.

Izdaja (Editor): ZVEZA BIBLIOTEKARSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE — Uredniški svet (Editor Board): Dane Debič (predsednik — president), (člani — members): Stane Cehovin, Franc Drolc, Vilenka Jakac-Bizjak, Primož Južnič, Janez Mrdavšič, Božena Orožen, Nataša Petrov, France Planteu, Jože Vugrinec — Uredili (Redactors): Jože Šifrer (glavni urednik — chief redactor), Miha Glavan in Stane Cehovin — Prevajalka v angleščino (translator of English): Eva Kodrič. — Naslov uredništva in uprave (Address of Redaction and Administration): Narodna in univerzitetna knjižnica, Turjaška 1, 61000 Ljubljana, Jugoslavija, Natisnila (Printing-House) tiskarna Tone Tomšič, Gregorčičeva 25-A, 61000 Ljubljana, Jugoslavija. — Naklada 1200 izvodov (printed in 1200 copies)

Po pristojnem sklepu oproščeno davka na promet proizvodov.

YU ISSN 0023-2424

KAZALO — INDEX

<i>Popovič Mirko</i> : Knjižnice in uporaba nove informacijske tehnologije — Libraries and Application of the new Information Technology	5
<i>Kanič Ivan</i> : Mikroračunalnik v knjižnicah in INDOK centrih — Microcomputers in Libraries and Information and Documentation Centres	11
<i>Čučnik-Majcen Nada</i> : Mikrofilm kot novi nosilec informacij v knjižnicah in INDOK centrih — Microfilm as a new Data Recording Media in Libraries and Information and Documentation Centres	28
<i>Sircelj Martina</i> : Splošna dostopnost informacij in publikacij — General Accessibility of Information and Publication	35
<i>Urbanija Jože</i> : Rezultati raziskovanja o uporabnikih visokošolske biblioteke (Teoretične osnove raziskovanja o uporabnikih) — Results of the Research on the University Library Users (Theoretical Basis of the Research on Library Users)	40
<i>Repič Alenka</i> : Dostopnost informacij za uporabnike INDOK centra s knjižnico v SOZD Sava-Kranj — Accessibility of Information for the Users of the Information and Documentation Centre and Library in Associated Labour Sava-Kranj	59
<i>Filo Breda</i> : Priprave za zajemanje podatkov o raziskovalnem delu Univerze v Mariboru — Preparing Research Work Data input System of the University of Maribor	66
<i>Jakac-Bizjak Vilenka</i> : Referalna literatura — Instrument informatorja (Ob oblikovanju kataloga referalne literature v NUK) — Reference Literature — the Instrument of Information Librarian (The Formation of a new Reference Literature Catalogue)	74
<i>Kunič Lidija</i> : »Siva Literatura« — kaj je to? (Socialni delavec kot uporabnik) — »Grey Literature« — What is that? (Welfare Worker as User)	80

KNJIŽNICE IN UPORABA NOVE INFORMACIJSKE
TEHNOLOGIJE

Mirko Popovič, Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani

UDK 02+002.6:681.3

POPOVIČ Mirko: Knjižnice in uporaba nove informacijske tehnologije. Knjižnica, Ljubljana, 29 (1985)1, str. 5—10.

V preteklem letu so se pri nas že v veliki meri uveljavili računalniki. Številne delovne in raziskovalne organizacije ter institucije se »oborožujejo« z mikroročunalniki in jih uporabljajo za različna opravila. Možnosti uporabe mikroročunalnika se kažejo tudi v knjižnicah in specializiranih INDOK centrih, in sicer na dveh področjih: pri vključevanju knjižnic v odpravljanje računalniške nepismenosti in pri uporabi računalnika v avtomatizaciji knjižničnega poslovanja. V svetu je že prek 100 različnih programov za mikroročunalnike, s pomočjo katerih se lahko opravljajo osnovne knjižnične funkcije. Na naših tleh pa je nastal programski sistem INES, tj. sistem za urejanje besedil, podatkovnih zbirk in slikovnih informacij, namenjen mikroročunalniku Sinclair ZX Spectrum (48 K). Preizkusna oblikovanja in urejanja podatkovnih zbirk so prinesla izredno dobre rezultate, kar opozarja na to, da ta programski sistem (na osnovi komplementarne uporabe mikroročunalnika in obdelav na velikih strojih) lahko uspešno zadovolji potrebe knjižnic in specializiranih INDOK centrov po avtomatizaciji njihovega poslovanja.

UDC 02+002.6:681.3

POPOVIČ Mirko: Libraries and Application of the new Information Technology. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)1, str. 5—10.

During the last year, microcomputers have become generally used in Slovenia. Microcomputers are employed for various operations in many firms, research organizations and institutions. The microcomputers could be used as well in the libraries and in specialized information and documentation centres. They can serve two purposes; as first the library users become acquainted with the new technics — and the second, microcomputers may be a part of the library automation system. Over 100 different programs for microcomputers, which allow various basic library operations, have been produced in the world. Slovenia developed the INES system for managing texts, data and images for the microcomputer Sinclair ZX Spectrum (48 K). The first text editing tests were satisfactory and (in addition to the main frame computer) that microcomputer program can satisfy all needs of libraries and specialized information and documentation centers.

Preteklo leto lahko označimo kot leto, v katerem so se — kljub številnim težavam z uvozom — mikroročunalniki v veliki meri uveljavili tudi na naših tleh. Natančnega števila mikroročunal-

nikov, med katerimi je vsekakor najbolj razširjen Sinclairjev Spectrum, nimamo, a vendar je zelo zanimivo dejstvo, da so se poleg navdušene mladine tudi številne delovne in raziskovalne organizacije ter druge institucije začele »oboroževati« z mikroročunalniki in jih uporabljati za različna opravila na svojem delovnem področju. Tako lahko npr. v slovenski mikroročunalniški reviji »Moj mikro« zasledimo številne primere o praktični uporabi mikroročunalnikov (v gradbeništvu, v izobraževanju itd.).

In kako je z možnostmi uvajanja mikroročunalnikov v knjižnice in specializirane INDOK centre? Ali naši knjižničarski delavci že kaj razmišljajo v tej smeri?

Dejstvo je, da danes najdemo v tuji strokovni bibliotekarski literaturi vedno več prispevkov, ki opisujejo možnosti (in tudi nujnost) uporabe mikroročunalnikov v knjižnicah. In ravno zato bomo v nadaljevanju povzeli nekatera razmišljanja iz bibliotekarskih revij, kot so npr. *Special Libraries, Information Technology and Libraries*, *Buch und Bibliothek* itd. ter na tej osnovi opozorili na pomen mikroročunalnikov v našem knjižničnoinformacijskem sistemu. To pa še posebej zato, ker se lahko pohvalimo z domačim programom, imenovanim INES, tj. s programskim sistemom za urejanje besedil, podatkovnih zbirk in slikovnih informacij, ki vsekakor lahko uspešno zadovolji nekatere potrebe knjižnic in specializiranih INDOK centrov po avtomatizaciji njihovega poslovanja. Toda o tem več v nadaljevanju.

Bibliotekarski strokovnjaki v svetu so bili v začetku dokaj skeptični do uporabe mikroročunalnikov v poslovanju knjižnic, predvsem zaradi majhnih pomnilniških zmogljivosti. Vendar pa je razvoj informacijske tehnologije odpravil tudi te skrbi in tako imamo danes kar 10 specializiranih revij, ki obravnavajo problematiko mikroročunalnikov v knjižnicah (2). Poglejmo si nekaj naslovov: *Small Computers in Libraries*, *Access-Microcomputers in Libraries*, *The Electronic Library*, *Library Hi tech* itd. — Žal niti ene teh specializiranih revij ne bomo zasledili v naših knjižnicah. Zanimivo je tudi, da v številnih tradicionalno orientiranih bibliotekarskih revijah najdemo prispevke, ki so obarvani s problematiko nove informacijske tehnologije v knjižnice.

V strokovni bibliotekarski literaturi se poudarjata predvsem dve področji uporabe mikroročunalnikov v knjižnicah:

1 — vključevanje knjižnic v odpravljanje računalniške nepismenosti (oblikovanje posebnih mikroročunalniških čitalnic v okviru knjižnic in v širjenje strojno čitljive literature),

2 — uporaba mikroročunalnika v avtomatizaciji knjižničnega poslovanja.

Prvo področje se je še posebej razvilo v Veliki Britaniji, kjer ima knjižničarstvo najdaljšo tradicijo. Tu so se v letu 1982 (leto informacijske tehnologije v Veliki Britaniji) številne javne splošne knjižnice (public libraries) vključile v proces odpravljanja računalniške nepismenosti. V teh knjižnicah so nastali posebni oddelki, kjer se uporabniki brezplačno seznanjajo z osnovami mikroračunalništva. Tako npr. otroci v otroških oddelkih dobijo prvi kontakt s »čudežnim strojčkom«
prek domiselnih igric. Poskrbljeno je tudi za šoloobvezno mladino, ki ima na razpolago bogate zbirke izobraževalnih programov. S hišnimi računalniki pa so se obogatili tudi oddelki za izposojanje knjižničnega gradiva, kjer uporabniki na osnovi oblikovanih podatkovnih zbirk iščejo določene knjige, revije in druge potrebne informacije. Zanimiv je tudi primer nekaterih knjižnic, kjer je za ceno nekaj funtov že možna izposoja Spectruma, kasetofona in ustreznih kaset za 14 dni na dom. Iz teh primerov lahko torej vidimo, da so se tudi knjižnice vključile v pripravo ljudi za konfrontacijo z razvijajočim se računalniškim napredkom in s tem tudi v odpravljanje strahu pred novo tehnologijo. Tudi naše splošnoizobraževalne knjižnice bi lahko začele razmišljati v tej smeri in tako razširile svoje funkcije. Sodobna splošnoizobraževalna knjižnica nikakor ne more biti le izposojevališče leposlovne literature.

Drugo, tudi izredno pomembno področje uporabe mikroračunalnikov je področje avtomatizacije knjižničnega poslovanja, ki zajema:

- pridobivanje knjižničnih gradiv (naročanje, evidentiranje dotoka, reklamacije, kontrola finančnih izdatkov),
- opisno in vsebinsko bibliografsko zajetje podatkov novo pridobljenih knjižničnih gradiv (ustrezajoče tradicionalni katalogizaciji) z oblikovanjem osnovne bibliografske podatkovne zbirke,
- sistem sprotnega selektivnega (SDI) in retrospektivnega informiranja iz bibliografske podatkovne zbirke,
- izposoja knjižničnih gradiv in kontrola dela z uporabniki,
- evidentiranje periodičnih publikacij,
- statistična kontrola in analiza zgoraj navedenih aplikacij.

Mikroračunalniki se lahko uporabljajo tudi za procesiranje splošnoposlovnih in finančno-knjigovodskih podatkov v knjižnicah, kar je vsekakor dodatna razbremenitev delovnega procesa.

Ali lahko mikroračunalnik uspešno opravi vse te naštetje funkcije? Odgovor na to vprašanje je že podatek, da v svetu iz dneva v dan nastajajo novi programi za mikroračunalnike, ki so namenjeni uspešnemu poslovanju knjižnic. Vedno več knjižnic se odloča za mikroračunalnike predvsem zaradi njihovih dokaj velikih pom-

nilniških zmogljivosti — nekateri se lahko že enačijo z velikimi stroji (mainframe) — in dostopnih cen ter priročnosti. Vendar pa so to za naše razmere še vedno dragi mikroročunalniki, ki nam za sedaj še nikakor niso dostopni. Analiza o razširjenosti mikroročunalnikov v knjižnicah v ZDA, ki je bila opravljena v začetku leta 1983, je pokazala, da se v knjižnicah najpogosteje uporabljajo naslednji računalniki: Apple (TRS-80), Atari, IBM, Commodore, Osborne, Hewlett Packard in Aptos. Najbolj razširjeni programski sistemi v knjižnicah pa so: Word Star, DB Master, CTI, Scripsit, Checkmate, dBASE II, PFS, Visifile, Overdue Writer in Apple Writer (3).

In kakšne so perspektive uporabe mikroročunalnikov v knjižnicah in INDOK centrih na naših tleh? Čeprav je knjižničnoinformacijski sistem v Sloveniji izredno razvejan (mreža univerzitetnih in specialnih knjižnic obsega 175 knjižnic, v mreži splošnoizobraževalnih knjižnic deluje 60 matičnih knjižnic s skupno 856 dislociranimi enotami oz. izposojevališči, tu je tudi izredno obsežna mreža šolskih knjižnic), pa je zanj značilna izredno skromna tehnična opremljenost. Opremo za računalniško obdelavo najdemo le v mreži univerzitetnih, znanstvenih in specialnih knjižnic. Lastnega računalnika nima nobena knjižnica, periferno opremo (vsega skupaj 6 terminalov in 4 tiskalnike) pa imajo predvsem knjižnice, ki so nosilke specializiranih INDOK centrov ali pa delajo v okviru takšnih centrov. Zato se knjižnice za procesiranje podatkov navezujejo na zunanje računalniške centre (RRC in RCU v Ljubljani, novi univerzitetni računalniški center v Mariboru). Tu bi želeli še posebej izpostaviti RCU v Ljubljani, kjer je za delo na računalniku DEC-10 oblikovan programski sistem IBIS (4), ki je namenjen delu z zbirkami podatkov močno spremenljivih dolžin. Sem se vključuje vrsta specializiranih INDOK centrov in knjižnic (npr. specializirani INDOK centri za ekonomijo, družboslovje, biomedicino, teorijo in prakso samoupravljanja in za strojništvo: med knjižnicami pa velja omeniti Narodno in univerzitetno knjižnico, Zavod SRS za statistiko, Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU in Center za razvoj univerze), katerih skupne zbirke obsegajo že prek 150.000 podatkov. Ta številka vsekakor ni zanemarljiva, tudi ne v primerjavi z drugimi sistemi.

No, v letošnjem letu pa je Primož Jakopin, avtor IBIS, oblikoval programski sistem INES, tj. sistem za urejanje besedil, slik in majhnih podatkovnih zbirk, namenjen Spectrumu 48 K (5). Pred kratkim se je INES dopolnil še z DENIS-om (Display ENtry for IneS), ki je namenjen vnosu podatkov v skladu z izbranim vhodnim

dokumentom, ki vsebuje imena podatkov in njihove vrednosti (avtomatska kontrola vnosa podatkov).

Na osnovi tega sistema že nastajajo prve testne podatkovne zbirke. Tako se npr. v Narodni in univerzitetni knjižnici že oblikuje centralni katalog tujih monografskih publikacij, čitalniški katalog NUK in podatkovna zbirka strokovne bibliotekarske periodike NUK. Tudi INDOK center za družboslovje v Ljubljani že testira možnosti uporabe INES pri oblikovanju lastne podatkovne zbirke. Prva testiranja so prinesla izredno dobre rezultate, kajti številne prednosti mikroročunalnika (npr. dostopna cena, priročnost, ni težav z odzivnim časom itd.) se dopolnjujejo z enostavnim vnosom podatkov. Uporaba mikroročunalnika v knjižnicah dejansko pomeni tako racionalizacijo samega delovnega procesa kot tudi racionalizacijo porabe sredstev.

Osnovni problem je vsekakor Spectrumov pomnilnik, ki zmore le besedila do 21.000 znakov (približno 11 strani A4). Toda ta pomanjkljivost ne pomeni posebnega problema, saj je mogoče v mikroročunalnik vnesene podatke s pomočjo diskete ali pa kar neposredno po liniji presneti na veliki računalnik, kjer jih združimo s skupno podatkovno zbirko in uredimo z že obstoječim programskim sistemom (npr. IBIS). S tem se seveda v veliki meri zmanjšajo stroški knjižnic v procesu vnosa podatkov. Komplementarna uporaba mikroročunalnika in obdelav na velikih strojih pomeni za naše razmere najugodnejšo in najcenejšo rešitev. Ob tem pa ne smemo pozabiti na Spectrumovega naslednika QL, kjer bo INES lahko dejansko prišel do izraza.

S tem, da je na naših tleh nastal program za oblikovanje podatkovnih zbirk z mikroročunalnikom, se številnim knjižnicam ponuja možnost, da se vključijo v proces avtomatizacije knjižničnega poslovanja. Ravno te možnosti pa bibliotekarji vsekakor ne bi smeli spregledati. Naj zaključimo z mislijo znanega komunikologa Marshala McLuhana, ki je bila izrečena dolgo pred nastankom prvega mikroročunalnika: »Status nekega poklica je tem večji, čim aktualnejše tehnologije se poslužuje pri svojem delu« (6) Ali so knjižničarji pri nas pripravljeni slediti razvoju nove informacijske tehnologije?

- ¹ Koreferat se nanaša na referat z naslovom »Mikroročunalnik v knjižnicah in INDOK centrih« avtorja Ivana Kaniča (Centralna ekonomska knjižnica, Ljubljana).
- ² Natančen seznam teh specializiranih revij je naveden v članku Carol Tenopir »Identification and Evaluation of Software for Microcomputer-Based In-House Databases«, *Information Technology and Libraries*, 3 (1984) 1, str. 21—34.
- ³ Monica M. Ertel: *Microcomputers in Libraries, Special Libraries*, 75 (1984) 2, str. 97.
- ⁴ Strojna in programska oprema sta bili natančneje predstavljeni na lanskoletnem posvetovanju v Zagrebu Informacijska tehnologija u bibliotekama i INDOK centrima v referatu Ivana Kaniča z naslovom Bibliografska baza podataka specializovanog INDOK centra za ekonomiju: prezentacija i analiza.
- ⁵ Programski sistem INES je opisan v referatu Ivana Kaniča (glej op. 1).
- ⁶ Citat iz članka Glorie Reyer »Der Mikro macht's möglich oder: Wie man den Computer lieben lernt«, *Buch und Bibliothek*, 36 (1984) 5, str. 360.

MIKRORAČUNALNIK V KNJIŽNICAH IN INDOK CENTRIH

Ivan Kanič, Centralna ekonomska knjižnica v Ljubljani

UDK 02:002.6:681.3-181.4

KANIČ Ivan: Mikroračunalnik v knjižnicah in INDOK centrih. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)1, str. 11-27.

Prispevek nakazuje možnosti, ki jih računalniška obdelava nudi na različnih področjih delovanja knjižnic in INDOK centrov, pri tem pa kritično primerja prednosti in pomanjkljivosti velikih sistemov in mikroračunalnikov. Komplementarna uporaba mikroračunalnika in obdelav na velikih računalnikih pomeni za naše razmere najugodnejšo in tudi najcenejšo rešitev. Tehnični predstavitvi mikroračunalnika Sinclair ZX Spectrum (48 K) in potrebne dodatne opreme sledi prikaz domačega programskega paketa INES, ki združuje funkcije urejevalnika besedil, sistema za upravljanje podatkovnih zbirk (IRS) in sistema za vnos podatkov. Izkušnje nekaterih knjižničnoinformacijskih centrov, ki program že uspešno uporabljajo, ilustrirajo praktično uporabo in finančno upravičenost predlagane rešitve.

UDC 02:002.6:681.3-181.4

KANIČ Ivan: Microcomputers in Libraries and Information and Documentation Centres. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)1, str. 11-27.

Article describes possibilities of the computer processing in various fields of work in libraries and in information and documentation centres and critically compares the advantages and deficiencies of the main frame computers and micro computers. Combination of both apparently appears as the most fruitful and economical solution. Technical description of microcomputer Sinclair ZX Spectrum (48 K) and its necessary additional equipment is followed on by the representation of the home-made program set INES, which allows various functions including text editing, data basic managing system and data input system. Experiences of some library-information centres, which operate the programme, prove the applicability and financial adequacy of suggested solution.

1.0. UVOD

Moderna družba neprestano proizvaja nove informacije, ki jih, zbrane in oplojene z dodatnim znanjem, potem znova uporablja. Vse tehnične dejavnosti — v znanosti, industriji, trgovini in upravljanju — se danes dogajajo v tako kompleksnem okolju, da morajo temeljiti na visoko specializiranih virih informacij. Vsaka dejavnost istočasno poraja nove informacije, zato se količina zabe-

leženega znanja skokovito kopiči, iskanje in doseg podatkov v tej ogromni masi pa pomenita vedno večje težave. Če torej hočemo, da nam bo vse to znanje dostopno, mora biti skrbno zbrano in dobro organizirano. Znanje in znanost sta kumulativna, saj sta integrirana v sisteme komunikacij; opazovanje in eksperiment dasta surove podatke, ki jih potem zapišemo, analiziramo, razvrščamo, povezujemo med seboj in končno vgrajujemo v ogromno telo organiziranega znanja.

Zaradi eksponentne rasti raznovrstne literature so narasli stroški in težave v zvezi z njeno nabavo in dokumentiranjem, spektakularen razvoj tehnologije za obdelavo informacij pa je porodil upe, da se bo zmanjšalo breme, ki pritiska na dokumentacijske dejavnosti. V svetu vlagajo ogromna finančna sredstva v razvoj takšnih možnosti, saj je bilo v zadnjem desetletju posvečeno precej pozornosti problemom avtomatske predmetne klasifikacije in izdelavi strojnih katalogov.

2.0. AVTOMATIZACIJA KNJIŽNIC

O razlogih za avtomatizacijo knjižnic ali proti njej tukaj ne bomo razpravljali. Jasno pa je, da je ob sedanji eksploziji znanosti, pravi poplavi informacij in istočasno tudi vedno večji žeji po njih avtomatizacija knjižničnoinformacijskih sistemov neizogibna nujnost. Zato bomo raje spregovorili nekaj besed o uporabi računalnika na posameznih področjih delovanja knjižničnih sistemov, o prednostih, ki jih ponuja pri tem mikronačunalnik, prikazali pa bomo še primer iz domačih logov, ki naj bo dokaz, da doma le ni vse tako črno, kot se marsikomu zdi na prvi pogled.

2.1. RAČUNALNIŠKE OBDELAVE V KNJIŽNICI

Vsa dela v knjižnici so usmerjena v evidenco in kontrolo knjižničnega fonda, v njegov izbor, v razvrščanje in urejanje, v nabavo, v opremo, v katalogizacijo in evidenco izposoje. Zato je lahko avtomatizacija knjižnice samo parcialna in pokriva le nekatere funkcije poslovanja, lahko pa je seveda integralna in se uveljavlja na vseh področjih delovanja sistema. V glavnem je opaziti povsod, tudi v tehnološko najbolj razvitih deželah, parcialni pristop, saj navadno v začetku, to je ob uvajanju računalniške obdelave, še ni jasno, da bo avtomatizacija koristila več kot enemu samemu namenu. Tak pristop je tudi lažji, sprememba manj boleča, vse napore pa lahko usmerimo v reševanje najbolj perečega problema.

Pri nas se računalnik v knjižnicah še ni uveljavil, nekaj redkih izjem pa to pravilo samo potrjuje. Tam, kjer ga že uporabljajo, je navadno vezan zgolj na INDOK dejavnost, redkeje na samo katalogizacijo, v druge dejavnosti pa še ni prodrl.

Poglejmo na kratko nekaj možnosti, ki jih nudi računalniška obdelava na posameznih področjih knjižničnega poslovanja:

Akcesija:

- evidenca naročil in kartoteka deziderat,
- izpis naročilnic,
- evidenca nerealiziranih naročil in urgence,
- preverjanje, ali imamo zahtevani naslov v fondu,
- evidenca prispelih naročil,
- priprava računov oz. izplačil,
- evidenca prispele periodike,
- statistika knjižničnega fonda,
- finančno poslovanje nabave.

Katalogizacija:

- en sam katalog združuje funkcije različnih fizičnih katalogov in klasifikacijskih shem,
- hitrejši dostop do informacij v katalogu,
- možnost enostavne in hitre selekcije, grupiranja in razvrščanja podatkov,
- izpisi posameznih delov kataloga,
- enostavno spreminjanje, popravljanje in dodajanje podatkov,
- odpravi večino monotonih in napornih del, na primer razvrščanje po abecedi, vstavljanje listkov itd.,
- možnost direktnega izpisa na mikrofilm (COM katalog),
- možnost centralizirane katalogizacije splošnejšega fonda (npr. beletristike) ali decentralizirane katalogizacije z vključevanjem v centralni katalog (predvsem strokovna gradiva in inozemski tisk),
- koordinacija nabave inozemske literature.

INDOK služba:

- gradnja in vzdrževanje velikih bibliografskih baz podatkov,

- hitro in relativno enostavno izdelovanje RP in SDI profilov,
- priprava kazal in indeksov, ki jih ročno skoraj ni mogoče sestaviti,
- izdelava bibliografij (tudi nacionalnih),
- izdelava in vzdrževanje geslovníkov, glosarjev in slovarjev,
- statistične analize zbranega gradiva,
- statistične analize uporabnikov in zahtev po informacijah,
- priprava navodil, priročnikov itd.,
- interdisciplinarnost, ki jo omogoča direkten dostop v večje število specializiranih baz podatkov.

Izposoja:

- evidenca uporabnikov,
- evidenca izposoje, vračanja,
- rezervacije,
- pregled knjižničnega fonda,
- zamude in opomini z avtomatskim izpisovanjem sporočil,
- statistične obdelave podatkov o uporabnikih, frekvenci izposoje itd.

Vodenje in administracija:

- obdelave besedil in dopisov,
- finančno poslovanje,
- statistične obdelave poslovanja,
- planiranje poslovanja, organizacije in nabavne politike.

Integralna avtomatizacija informacijskega sistema, ki bi pokrivala vsa navedena področja in dejavnosti, zahteva precejšnje računalniške zmogljivosti, zato so se večji knjižničnoinformacijski sistemi na zahodu v glavnem usmerili na lastne računalnike. Leti ponujajo uporabniku dovolj velike zmogljivosti hitrih zunanjih pomnilnikov, kratek odzivni čas in, dolgoročno gledano, relativno cenene obdelave velikega obsega. Naši knjižničnoinformacijski sistemi si tega razkošja ne morejo privoščiti in si ga še nekaj časa ne bodo mogli, zato moramo seči po drugih, kolikor toliko sprejemljivih in ne predragih rešitvah. Velika večina nas zato gostuje na velikih komercialnih, industrijskih ali univerznh računalniških sistemih, ki navadno kar hitro pokažejo svoje dobre, prav tako pa tudi svoje slabe strani.

2.2.1. Delo na velikih računalnikih

Glavne prednosti velikih računalniških sistemov so gotovo:

- relativno nizki zagonski stroški, saj navadno ni treba nabaviti skoraj nobene lastne opreme;
- vzdrževanje, popravila, dodatne investicije in operaterska dela nas ne prizadenejo;
- omogoča vzdrževanje in obdelave tudi precej velikih zbirk in uporabo obsežnih programskih sistemov;
- dostop do podatkov je omogočen zelo širokemu krogu uporabnikov;
- navadno je na razpolago precejšnje število aplikativnih programov za različna področja.

Precej pa je žal tudi stvari, ki nam utegnejo po nepotrebnem zagreniti življenje in delo z računalnikom:

- marsikomu dostop do velikega računalnika ni mogoč;
- oddaljene in dolgo časa trajajoče zveze utegnejo biti nezanesljive;
- stroški vnosa podatkov so navadno precej visoki (cena telekomunikacij, dolgi priključni časi, relativno drago delo z editorji);
- visoki stroški popravljanja in spreminjanja podatkov zaradi dela z editorji ali servisnimi programi, ki močno bremenijo hitri pomnilnik;
- visoki stroški nekaterih obdelav, ki jih pogosto opravljamo: RP, SDI, sortiranje večjih zbirk, investiranje in urejanje indeksnih datotek, ažuriranje datotek, ki mora biti včasih celo vsakodnevno (npr. v izposoji), statistične obdelave in analize, uporaba editorjev v administraciji;
- dolgi odzivni časi, ki pogosto še dodatno povečajo stroške obdelav;
- editorji zahtevajo velike količine hitrega pomnilnika in po nepotrebnem bremenijo sistem;
- velike (včasih že kar ogromne) delovne datoteke, ki so značilne za knjižničnoinformacijsko dejavnost, hudo bremenijo diskovni prostor;
- zato taki uporabniki na velikih sistemih niso ravno najbolj zaželeni;
- sistemi pogosto niso dovolj zanesljivi, kar onemogoča nemoten vnos podatkov in ne dovoljuje avtomatizacije nekaterih funkcij (na primer izposoje);
- na nekaterih sistemih je omogočen dostop samo ob določenih časih.

2.2.2. Mikroračunalniki

Silen razvoj elektronike in njena miniaturizacija sta omogočila nastanek nove vrste relativno cenениh, vendar zelo zmogljivih računalnikov — mikroračunalnikov. V razvitem svetu narašča število osebnih in hišnih računalnikov hitreje, kot se je pred nekaj desetletji širil televizijski sprejemnik. Dražji mikroračunalniki so pri nas še vedno precejšnja redkost, cenejši pa tudi med našo mladino niso več neznani. Večinoma so v zasebni lasti in služijo predvsem zabavi, nekateri pa tudi že resnejšemu in konstruktivnejšemu delu. Nekaj jih je našlo pot tudi že v knjižnice!

Zaradi precej majhnih zmogljivosti hitrega pomnilnika in zunanjih pomnilnikov z relativno dolgimi časi dostopa ti cenejši mikroračunalniki za večje obdelave seveda niso primerni, lahko pa pripomorejo prav tam, kjer nas delo z velikim računalnikom najbolj tišči:

- imamo sicer nekaj zagonskih stroškov (ki pa so še vedno precej nižji od cene enega samega navadnega terminala), zato pa so potem vse obdelave zastoj;

- vnos podatkov in obdelave niso odvisne od zasedenosti sistema in njegove zanesljivosti;

- omogoča prenos manjših zbirk na velike sisteme, kjer opravimo dokončne obdelave in kjer celo zbirko tudi vzdržujemo;

- omogoča cenene korekture pred prenosom podatkov, kasneje pa pripravo končnih korektur, ki jih opravimo na velikem računalniku;

- nobenih stroškov nimamo s pripravo posebnih vrst izpisov: biltenov, kazal, dopisov, formularjev, RP, SDI itd.;

- isto velja za nekatere posebne obdelave: sortiranja, statistične obdelave in analize, vodenje manjših zbirk (revije, poštni naslovi, deziderata, naročilnice, posebni katalogi, bibliografije itd.).

Iz navedenega je jasno, da imata oba sistema svoje slabosti, prav tako pa tudi precej dobrih lastnosti, ki jih moramo izkoristiti in prilagoditi lastnim potrebam. Zato predstavlja komplementarna uporaba mikroračunalnika in obdelav na velikih strojih za naše razmere tehnične opremljenosti in finančnih možnosti najugodnejšo in tudi najcenejšo rešitev.

3.0. STROJNA OPREMA

Dokončnega recepta, kakšno opremo bomo izbrali, seveda ni, ravnati se bomo pač morali po lastnih potrebah in finančnih mo-

žnostih, ki žal pogosto postavljajo precej krute omejitve. V nadaljevanju bomo prikazali eno najcenejših, vendar še vedno zelo zadovoljivih rešitev.

3.1. Sinclair ZX Spectrum

Med cenejšimi mikroročunalniki (dražji lahko stanejo tudi do 10.000 dolarjev) si je, tako pri nas kot tudi v Zahodni Evropi, nedvomno pridobil Sinclairjev ZX Spectrum, predvsem zaradi svoje »majhne postave, a velikega uma in levjega srca«, prav tako seveda tudi zaradi relativno zelo dostopne cene. Prvi Spectrumi so se pri nas pojavili tik pred koncem leta 1982, sprva še precej sramežljivo in obotavljaje, kmalu pa se je začel njihov neustavljivi pohod. Po nekaterih neuradnih ocenah jih je samo v Ljubljani že nekaj tisoč (sicer pa pove dovolj že bežen pregled malih oglasov v sobotnem Delu). Pred kratkim pa so se odprle tudi že povsem legalne možnosti za njegov nakup, kar omogoča nakup Spectruma tudi delovnim organizacijam.

Spectrumova popularnost temelji nedvomno predvsem na izrednem številu zelo dodelanih igric, ki pa se jih nekateri hitro naveličajo in kmalu ugotovijo, da zmore malček še vse kaj zahtevnejšega in resnejšega. Obdelava besedil (word processing, text editing) in obdelava podatkovnih zbirk (Data Base Management, Information Retrieval and Storage) sta samo dva primera zahtevnejših opravil iz poslovnega sveta, ki jima je Spectrum krepko kos. Le nekoliko boljše tastaturo mu je treba dokupiti, da prsti in potrpežljivost ne trpita preveč.

Spectrum (govorili bomo o 48 K verziji, ker ima 16 K izpeljan-ka za resnejše delo premajhne pomnilniške zmogljivosti) je prvi mikroročunalnik iz ekonomskega razreda, ki se lahko ponaša z grafiko visoke ločljivosti, saj ima pod programsko kontrolo vsako od 46065 točk na zaslonu. Uporabniku je na razpolago 8 barv, vsaka v dveh odtenkih, precej dobra grafika in generator tonov. Opremljen je s 16 K ROM, ki ponuja zelo dober BASIC kot standardni jezik, na tržišču pa so tudi Pascal, Forth, Assembler, pred kratkim pa sta se jim pridružila tudi Prolog in jezik C. 48 K RAM ponuja dovolj prostora za lagodno delo, čeprav moramo odšteti okrog 7 K za ekransko sliko in sistemske spremenljivke — ostane nam torej nekaj nad 40 K pomnilnika. Znaki so postavljeni v matriki 8×8 , na razpolago je tudi 21 znakov, ki jih lahko uporabnik sam definira (UDG). Le-ti nam pridejo še posebno prav, saj si tako lahko privoščimo tudi posebne jugoslovanske znake (č, ć, đ, š, ž), posebne znake nekaterih

drugih abeced in znake za organiziranje in upravljanje podatkovnih zbirk.

Posebnost, hkrati pa tudi največja pomanjkljivost je QWERTY tipkovnica z gumijastimi tipkami, s katero je sicer lahko rokovati, je pa popolnoma neprimerna za daljše tipkanje. Vse tipke imajo istočasno tudi vlogo funkcijskih tipk, za katere moramo pritisniti hkrati ali v določenem zaporedju po dve ali celo tri tipke. Da se temu izognemo in tudi olajšamo delo, je pametno dokupiti profesionalno tipkovnico, ki omogoča mnogo enostavnejše in lažje delo. Do bi se že tudi pri nas, je rezultat domačih prizadevanj, imenuje pa se INES, ker je nastala vzporedno z istoimenskim programskim sistemom.

3.1.1. Centralni procesor Z80A

Mikroprocesor Zilog Z80A, ki predstavlja srce Spectrumovega vezja, je eden najzmogljivejših 8-bitnih procesorjev, opravlja pa lahko tudi nekatere operacije s 16-bitnimi registri. Ima 158 instrukcij, ki so nadgradnja ukazov za Intel 8080, naslavlja pa lahko tudi nekatere operacije s 16-bitnimi registri. Ima 158 instrukcij, ki so nadgradnja ukazov za Intel 8080, naslavlja pa lahko do 60 K pomnilnike. Njegova hitrost je direktno proporcionalna frekvenci sistemske ure (v tem primeru 3,5 MHz), zato je Spectrum nekoliko počasnejši, vendar še vedno zadovoljivo hiter.

3.2. Dodatna oprema

Osnovna verzija ima vhodno/izhodne priključke za zunanji pomnilnik (kesotofon), izhod za zaslon (č/b ali barvni TV sprejemnik) in možnost razširitve s serijskim (RS 232) ali paralelnim vmesnikom. Prek vmesnikov lahko povežemo računalnik z različnimi tiskalniki, vzpostavimo računalniško mrežo (do 64 Spectrumov ali QL) ali priključimo do 8 mikrotračnih enot (microdrive), v zadnjem času pa so na razpolago že tudi prave diskovne enote (gibki disk). Šele nekatere od teh razširitev omogočajo sestavitve prave delovne postaje, s katero lahko enostavno in brez večjih težav obdelujemo večje količine podatkov.

3.3. Koliko stane manjša delovna postaja?

O ceni posameznih komponent ali cele delovne postaje je težko govoriti, ker je na razpolago veliko število variant, ki se po ceni zelo razlikujejo, razen tega pa vseh pri nas še ne moremo kupiti. Ker pa se stvari sučejo na bolje in nam bo mogoče v bližnji

prihodnosti marsikaj postalo dostopno, si oglejmo le nekaj orientacijskih podatkov, ki veljajo v primeru, da smo se odločili za preizkušeno kombinacijo Sinclairjevega Spectruma in domačega INESA.

Spectrum 48 K	130 Lstg	500 DM	
ZX Interface 1 + microdrive	100	400	
profesionalna tipkovnica			20.000 din
č/b TV sprejemnik			16.000
monitor		200	
tiskalnik	400	1.400	
diskovna enota — floppy		800	

Čeprav so cene samo približne, lahko hitro ugotovimo, da stane tudi dobro opremljena, že prav profesionalna delovna postaja le nekaj več od navadnega elektronskega pisalnega stroja. Z malo skromnosti pa se znižajo stroški za nujnejšo opremo na polovico. Vse nadaljnje delo na računalniku poteka zastoj, vnesene, popravljene, delno obdelane in urejene podatke prenesemo na velik stroj, kjer se nekaterim obdelavam seveda ne moremo izogniti, na vsak način pa prihranimo vsaj 1/3 stroškov. Če ugotovimo, da porabijo nekateri centri letno za računalniške obdelave tudi do pol novega milijona, lahko hitro izračunamo, da prihranki z mikroračunalnikom niso tako majhni.

4.0. PROGRAMSKA OPREMA

Zahodno tržišče ponuja precejšnje število Spectrumu namenjenih poslovnih programov, nas pa bodo zanimale predvsem tri skupine:

- urejevalniki besedil (text editor, word processor),
- sistemi za obdelavo podatkovnih zbirk (DBMS, IRS),
- sistemi za vnos podatkov (Data Entry Systems).

V vsaki od navedenih najdemo tudi nekaj zelo dobrih programov, pri vseh pa pogrešamo integracijo različnih funkcij, zaradi česar je njihova uporaba pogosto zelo omejena ali zapletena (po potrebi je pogosto izmenično včitavanje različnih programov, ker opravlja vsak samo strogo specializirane funkcije). Pri sistemih za obdelavo podatkovnih zbirk prihaja v novejšem času do integracije posameznih dodatnih funkcij in jasno je, da bo ta programska oprema v prihodnosti za cel razred bolj integrirana

— vsi programski paketi te vrste bodo imeli vgrajen tudi editor. Tej usmeritvi je sledilo že tudi nekaj domačih proizvajalcev programske opreme, predstavili pa bomo *programski sistem INES*, ki ponuja knjižnicam in INDOK centrom največ različnih možnosti aplikacij.

4.1. *INES (Information Editing System)*

INES je programski sistem, ki je Sinclairjevemu Spectrumu omogočil, da zmore standardne obdelave besedil, besedno analizo in vodenje manjših podatkovnih zbirk, množico dodatnih specializiranih programov pa še vrsto drugih aplikacij. Njegovi zametki segajo v začetek leta 1983, nato pa ga je avtor Primož Jakopin naglo širil in dopolnjeval, tako da nosi najnovejša verzija datum »september 1984«. Na Zahodu ga je že mogoče kupiti na kaseti (poleg angleške, nemške in italijanske obstaja tudi ruska verzija s cirilskimi znaki), pri nas pa bo verjetno kmalu izšla kasetna z dvema slovenskima verzijama (42 in 64 znakov na ekransko vrstico, z njima pa še »mali INES« z okrnjenim naborom ukazov in zato več prostora za datoteko), z desetimi dodatnimi specializiranimi programi in s 50 stranmi priročnika za zahtevnejše uporabnike. Maja letos se je že okrog 30 tečajnikov na dvodnevem seminarju tudi s praktičnimi vajami seznanilo s tem programom, ki se z lahkoto kosa z vsemi sorodnimi znanimi programi, večino pa tudi zlahka prekaša.

INES opravlja predvsem tri funkcije: urejanje in obdelavo besedil, vodenje manjših podatkovnih zbirk in generiranje slik v besedilu.

4.1.1. Urejevalnik besedil

Urejevalniki besedil (editorji in world procesorji) so se res razširili šele z uveljavljanjem manjših in cenejših računalnikov, predvsem mikroročunalnikov, ki so ceneno in enostavno sestavljanje, popraviljanje in oblikovanje besedil prinesli na marsikatero delovno mesto, mnogim pa tudi na dom. Tasword, Turbo I, Edit in Matsterfile je le nekaj imen iz vrste Spectrumu namenjenih urejevalnikov besedil, na večjih strojih (z operacijskim sistemom CP/M, ali IBM PS) pa vlada Wordstar.

Pri INES je vrstica na zaslonu dolga 42 ali 64 znakov, na tiskalniku izpisane vrstice pa so lahko bistveno daljše. Zmore besedila do 21.000 znakov (približno 11 strani A4), omejitve pa mu seveda postavlja Spectrum pomnilnik. Kontrolni jezik je enostaven

in kratek, posamezni ukazi so dolgi le po en znak in jih uporabljamo direktno, to je brez menijev, ki uporabnika pri daljšem delu po nepotrebnem obremenjujejo in utrujajo. Nekoliko špartanski način dela brez promptov hitro očara in ne povzroča sicer znanega psihološkega pritiska računalnika na človeka. Cel program, to je okrog 200 modulov, je napisan v strojnem kodu, le nekaj vrstic, ki urejajo delo z zunanjimi pomnilniki (kasetofon ali mikrotračna enota) in tiskalniki, je napisanih v BASICu. Zaradi obsežnosti programa, kar 16 K ga je, traja njegovo branje s kasete čez dve minuti, branje daljše datoteke z besedilom pa tudi do treh minut. Zato pa je mnogo prijaznejši z mikrotračno enoto (microdrive), ki opravi isto delo v borih 7—10 sekundah. INES se je zato odpovedal diskovnim operacijam in ves čas imamo pred seboj celo datoteko. Kadar je datoteka krajša od 11 K, imamo lahko v hitrem pomnilniku tudi backup kopijo, ki nam v primeru ponesrečene transakcije priskoči na pomoč.

Poleg lastne nastavitve nekaterih standardnih vrednosti (setup) omogoča uporabniku izbiro posebnih znakov, npr. šumnikov, preglasov, naglasov, diakritičnih znakov itd., pri izpisih na tiskalnik pa še osem različnih tipov pisav. Vse ostalo delo opravimo s katerim od enainpetdesetih ukazov, ki jih zaradi nekaterih skupin značilnosti lahko zberemo v nekaj skupin glede na to, kaj urejajo in na kateri del besedila se nanašajo:

splošni ukazi veljajo za celotno besedilo in pokažejo stanje datoteke, kje v tekstu smo, koliko prostora je še v pomnilniku, z njimi zaključimo delo, zahtevamo pomoč, zamenjamo besedo ali znak v celi datoteki itd.;

blokovni ukazi se nanašajo na vnaprej določen del besedila, ki ga lahko zberemo, preslikamo ali prenesemo na drugo mesto, poravnamo desni rob besedila;

zaslonski ukazi nas preselijo na prejšnjo ali naslednjo stran, na začetek ali na konec besedila;

vrstični ukazi se nanašajo na celo editorjevo vrstico (1 do 251 znakov), lahko jo zberemo, vrnemo med dve drugi, združimo več vrstic v eno, postavimo besedilo na sredino strani itd.;

znakovni ukazi storijo isto z enim samim znakom;

besedni ukazi zberajo posamezne besede ali razdrobijo daljše besedilo na posamezne besede (npr. za besedno analizo ali izdelavo deskriptorskega kazala);

kazalec premikajo po zaslonu na različne načine posebni ukazi;

vhodno/izhodni ukazi urejajo shranjevanje datoteke na kaseto, branje nove datoteke v pomnilnik, združevanje besedil, izpisova-

nje na različne vrste tiskalnikov in nekatere operacije z mikrotračno enoto.

Poseben ukaz, imenovali bi ga lahko »elektronska tajnica« (mailing list), omogoča izpisovanje »osebnih« cirkularnih pisem, seznamov v stolpcih in podobnih formatiranih izhodnih oblik. Z njim lahko pošljemo isto besedilo na več, tudi na nekaj sto naslovov. Osnovno besedilo napišemo samo enkrat, dodamo naslove in po potrebi še različni post scriptum za nekatere naslovnike, program pa bo sam poskrbel, da bo na vsakem dopisu nov naslov, post scriptum pa samo tam, kjer smo zahtevali.

4.1.2. Sistem za obdelavo podatkovnih zbirk

Obdelavi podatkovnih zbirk so na velikih računalnikih namenjeni posebni programski sistemi, za poslovne obdelave DBMS (Data Base Management Systems), v knjižničarstvu in INDOK dejavnosti pa IRS (Information Retrieval and Storage). Pri obojih prihaja v novejšem času do integracije editorjev, zato opravlja tudi INES poleg že omenjenih nalog tudi deset funkcij sistema za upravljanje podatkovnih zbirk. Posamezni zapisi so lahko spremenljivih dolžin (kar je tipično za bibliografske podatke), smejo pa vsebovati do 30 različnih podatkov, prav tako spremenljivih dolžin. S posameznimi ukazi lahko:

- preverjamo strukturo dokumentov in izločimo take, ki po strukturi niso v skladu z našimi zahtevami;
- z izbiranjem podatkov spreminjamo strukturo dokumentov, npr. zadnji podatek pride na prvo mesto, nekatere izpustimo itd.;
- dokumente naraščajoče (A-Ž, 0-9) ali padajoče (Ž-A, 9-0) razvrščamo po abecedi ali po njihovi številski vrednosti; uporabimo lahko do štiri primerjalne ključe;
- iščemo dokumente, ki vsebujejo neki podatek, ostale pa zavržemo;
- dokumente oštevilčimo zaporedno ali po rangju glede na vrednost;
- izračunamo dolžino podatka ali posamezne besede;
- ugotovimo njihovo pogostnost v zbirki ali v besedilu;
- obrnemo vrstni red črk v besedi in najdemo besede, ki se končujejo na isti način.

4.1.3. Generiranje slik

Generiranje slik omogoča že precejšnje število posebnih grafičnih programov, vendar nobeden ne dovoljuje neposrednega

vključevanja slike ali slikovne informacije v besedilo, prav tako ne dovoljujejo izdelave slik s preslikavo (bit-map graphics). INES vse to zmore in brez težav lahko kombiniramo besedilo in slikovno informacijo, na primer diagrame, slike in podobno.

4.2. *Dodatni specializirani programi*

Dodatni specializirani programi (utility) so zaradi svoje specifičnosti samostojni izven glavnega programa. Namenjeni so na primer sortiranju do 37 K dolgih podatkovnih zbirk, pretvorbi z drugimi editorji napisanih besedil v INES obliko, sestavljanju jezikovnih, deskriptorskih slovarjev in tezavrov ali podobnih struktur, vključevanju z grafičnimi programi narisanih slik v INES besedilo ter aplikacijam v zvezi z nekaterimi programskimi jeziki (BASIC, Pascal, assembler).

4.2.1. DENIS — sistem za vnos podatkov

DENIS je podprogram, namenjen kontroliranemu vnosu podatkov v skladu z vnaprej določenimi standardi. Pred vnašanjem izberemo za posamezne podatke določila, ki jih program pri vnosu kontrolira in sproti izloča logično, delno pa tudi vsebinsko nepravilne dokumente. Vnos poteka s pomočjo maske na zaslonu, ki jo sami definiramo, kontrola pa se nanaša na:

— dolžino podatka — določimo na primer, da signatura ne sme biti krajša od petih in ne daljša od desetih znakov; leto izdaje mora biti natančno štiri znake dolgo itd.;

— podatek mora biti številčen in ne sme vsebovati znakov abecede (npr. letnica);

— razpon številčne vrednosti podatka — leto izida na primer ne more biti večje od 1984;

— določimo, kateri podatek sme manjkati in kateri ne;

— uporabimo lahko slovar ali tezaver, ki sme vsebovati do 25 K podatkov; besedo, ki je v slovarju ni, bo program ob vnosu zavrnil.

Tak način vnosa podatkov je nedvomno mnogo lažji in enostavnejši, kontrola ob vnosu pa izloča skoraj vse logične, do neke mere pa tudi tipkarske napake. Za DENIS narejeno datoteko lahko popravljamo, dopolnjujemo in urejamo z INES, nato pa prenesemo na velik računalnik, kjer celotno bazo podatkov vzdržujemo.

Z DENIS lahko zbirko podatkov tudi statistično obdelamo, saj poleg podatkov o izkoriščenosti pomnilnika izpiše tudi število dokumentov, dolžino najdaljšega dokumenta ter po tri vrednosti za

podatek: največjo dolžino, povprečno dolžino in delež dokumentov v zbirki, ki ta podatek vsebujejo.

4.2.2. Prenos podatkov

Prenos podatkov poteka s pomočjo serijskega vmesnika ZX Interface 1 (RS232) in posebnega programa s standardnimi hitrostmi 300 do 4800 baudov. Posebna opcija prekodira znake za jugoslovanske črke, postavi globalne in lokalne spektorje in formatira zapise v skladu z zahtevami programskega sistema IBIS, ki teče na računalnikih DEC-10 in VAX. Možen je seveda tudi prenos v nasprotni smeri, ki nudi precej možnosti za cenene obdelave tematskih bibliografij, analize avtorjev, deskriptorjev in pripravo nekaterih indeksov.

4.3. Dosedanje izkušnje

Obe komponenti predstavljenega sistema, tako strojno kot programsko opremo, je v sedanjem trenutku še težko oceniti, saj še z nobeno nimamo dovolj izkušenj, da bi lahko o njih kritično spregovorili. Nekaj vtisov pa se je le že nabralo.

4.3.1. Strojna oprema

Spectrum je res že dobro poznan stroj, vendar v glavnem v povezavi z drugačnimi aplikacijami. Razen različnih tipov iger, ki prevladujejo, poznamo tudi precej učnih programov, na primer za matematiko, fiziko, biologjo, tuje jezike itd., ki pa so v glavnem le različica iger ali kvizov, poslovnih programov pa je bolj malo. S te strani računalnikove sposobnosti torej še niso znane. Tudi editorji, ki jih doslej poznamo, so precej togi in ne ravno najbolj domiselni, resnejših programov za vodenje podatkovnih zbirk pa ni bilo. Kdor se na Zahodu ukvarja s tem, bo kupil pač »resnejši« računalnik, na primer IBM PC. Zato ni čudno, da so bili britanski kolegi skoraj ob sapo, ko so videli, kaj hočemo in tudi zmoremo iztisniti iz tega razmeroma preprostega računalnika pri nas.

Osnovna pomanjkljivost je gotovo *tipkovnica*. Tipke so nezanesljive in uporabnika utrujajo, precej zahtevne so tudi funkcijske tipke, o čemer smo že govorili v poglavju 3.1. Obojemu se izognemo z namestitvijo profesionalne tipkovnice, v katero lahko vgradimo tudi napajalnik, mikrotračno enoto in vmesnik, morda celo diskovno enoto. S tem se rešimo tudi množice žic in opreme na mizi, pa še bolj prenosen postane.

Osnovna verzija uporablja za *zaslon* kar TV sprejemnik, zato se kvaliteta slike od aparata do aparata zelo razlikuje. S premostitvijo kanalnega pretvornika (to naredijo na željo kupca že v tovarni; s tem se izognemo tudi plačevanju TV naročnine) je slika nekoliko boljša, za daljše delo pa je gotovo priporočljiv monitor z zelenim ali jantarnim zaslonom, ki je celo cenejši od televizorja.

Hitri *pomnilnik* (48 K) zahtevnemu uporabniku prav kmalu pokaže, da to le ni toliko, kot si v začetku predstavljamo. Marsikdo bi želel več. Teoretično se lahko Spectrumov pomnilnik sicer razširi do 80 K, vendar bi bil tako dopolnjen mikroračunalnik zaradi zapletenega in zahtevnega delovanja za večino uporabnikov neuporaben. To pomanjkljivost nekoliko omili delo s hitrimi zunanji pomnilniki (mikrotračna enota ali še bolje gibki disk), ki omogočajo dokaj hiter dostop do podatkov v skupnem obsegu okrog 400 K.

Uporaba *zunanjih pomnilnikov* je pokazala zelo visoko stopnjo zanesljivosti prenosa, zapisovanja in branja podatkov s kasetofonom in z mikrotračno enoto, diskovna enota pa tudi v tujini še ni dovolj preizkušena in o njej nimamo zanesljivih podatkov. Delo s kasetofonom je precej zamudno in postane sčasoma nadležno, razen tega pa tak režim delovanja prekomerno obremenjuje mehanske dele magnetofona. Zato priporočamo kasetofon samo kot vir trajnega in zanesljivega zaščitnega shranjevanja kopij programov in podatkov, in sicer zaradi njihove varnosti pred naključnim ali namernim uničenjem (backup).

Vsi deli opreme so majhni, lahki in lahko prenosljivi, prav tako tudi precej trpežni, saj brez posledic prenesejo pogosten transport na daljše razdalje. Tudi daljše neprekinjeno delovanje, celo do 12 ur dnevno, ne povzroča nobenih težav. Mikrotračne kasete (cartridge) so se kljub začetnemu pesimizmu izkazale kot zanesljive in dovolj trpežne, nedvomno pa pretirano drage.

4.3.2. Programska oprema

Osnovne značilnosti programskega sistema INES so gotovo:

- integriranost zelo različnih, vendar smiselno povezanih funkcij (urejevalnik besedil, IRS in sistem za vnos podatkov);
- izredna domiselnost, pestrost in funkcionalnost sistema;
- zelo obširna knjižnica dodatnih specializiranih programov;
- intenzivno in optimalno izkoriščanje možnosti, ki jih nudita procesor Z 80 A in operacijski sistem;
- kljub zahtevnemu programu ostaja uporabniku na voljo še precej prostora za datoteko;
- zelo jasen, natančen in obširen priročnik.

O integraciji posameznih funkcij smo že govorili (4.0. in 4.1.2.), zato tega ne bomo ponavljali. Taka zasnova sistema omogoča uporabniku enostavno delo kljub veliki pestrosti aplikacij, istočasno pa se izognemo pogostim diskovnim operacijam zaradi nalaganja posebnih programov. Število ukazov se je zaradi tega močno povečalo in utegne začetnika zmesti, še toliko bolj, ker so skrčeni na en sam znak. Nekoliko je v pomoč mnemonika, ki pri veliki pestrosti ukazov (nad 50) seveda nekoliko zbledi. Zato pa sta vzorno pripravljena priročnika — osnovni, ki na 40 straneh dovolj podrobno in jasno (tudi s primeri) pojasnjuje in uči, drugi pa na štirih straneh samo povzame pomen posameznih ukazov. Osnovni priročnik je sedaj žal samo v angleščini in nemščini.

Urejevalnik besedil je že precej preizkušen, saj ga nekaj deset uporabnikov intenzivno uporablja že skoraj celo leto. V primerjavi z nekaterimi podobnimi programi je pokazal precej prednosti, predvsem izredno pestrost različnih možnosti in rešitev, veliko hitrost operacij, kompatibilnost z mikrotračno enoto in še vedno relativno veliko prostora za besedilo, kar ga nedvomno uvršča med vodilne programe te vrste. Sistem s procesorjem prav nič ne varčuje, saj mu nalaga mnogo dela ter tako intenzivno in optimalno izkorišča možnosti, ki jih nudita Z 80 in operacijski sistem. Originalna rešitev je tudi v izrabi dela pomnilnika, ki ga sicer operacijski sistem uporablja samo za nadzor slike na zaslonu (6 K), INES pa ga zelo uspešno uporablja kot vmesni pomnilnik (buffer) pri nekaterih zahtevnejših operacijah (sortiranje, premikanje večjih delov besedila, oblikovanje besedila v stolpcih itd.). Diagnostika je zadovoljiva, čeprav precej špartanska, prav tako kratka zaslonka navodila (help file), oboje seveda zaradi varčevanja s prostorom. Delo brez menijev je začetniku nekoliko težje, zato pa se čez čas pokaže kot velika prednost, ki izkušenemu uporabniku po nepotrebem ne odvzema časa in ga ne bremeni z odvečnimi vprašanji. Mirujoči kazalec, ki ne utripa, in zelo mirno premikanje besedila čez zaslon (smooth scrolling) prav tako zelo ugodno vplivata na oči in počutje uporabnika.

Sistem za obdelavo podatkovnih zbirk je nekoliko manj znan, saj ga razen posameznikov — amaterjev, ki ga preizkušajo, šele kratek čas uporablja tudi nekaj ustanov — FNT matematika ga poskusno uvaja med študenti. FTK vodi kartoteko šolarjev, FSPN in NUK pa sta začeli tvoriti z INES manjše bibliografske zbirke, k jih uspešno prenašajo na računalnik DEC-10.

Za ta del programskega sistema veljajo podobne ocene kot za urejevalnik besedil, omogoča pa veliko večino operacij, ki smo jih vajeni na velikih računalnikih (npr. sistem IBIS na DEC-10). Za-

četni rezultati so ugodni in spodbudni, temeljijo pa seveda na že precejšnjih izkušnjah nekaterih posameznikov. V NUK že uspešno vodijo manjšo bibliografsko zbirko strokovne (bibliotekarske) literature, čitalniški katalog priročnikov, precej uspešni pa so tudi prvi koraki vnosa podatkov za centralni katalog inozemskih publikacij v Sloveniji.

Sedanja skromna tehnična opremljenost knjižnic večje širine dela ne omogoča, vendar je med knjižničnimi delavci opaziti vedno večje zanimanje za avtomatizacijo, ponekod pa podobne sisteme tudi že načrtujejo. Na njihovih izkušnjah bo kmalu mogoče izdelati natančnejšo oceno predlagane rešitve, ki bo lahko vodilo tistim, ki svoje poti še niso našli.

5.0. Literatura

VICKERY, B. C.: Techniques of information retrieval. — London, 1970.

SEELBACH, H. E. & W. SIEGLER: Die Möglichkeiten von Mini-Computern im Informationsbereich. — V: Datenbasen, Datenbanken, Netzwerke: Praxis des Information Retrieval; Bd. 2: Konzepte von Datenbanken. — München, 1979.

MITROVIĆ, B. B. & B. IVANOVIĆ & S. DELIĆ: Lični kompjuter: zašto čekati budućnost!. — Beograd, 1984.

ROWLEY, J. E.: Computers for libraries. — London, 1980.

TANNENBAUM, A. S.: Structured computer organization.

JAKOPIN, F.: INES: information editing system for the 48 K Sinclair Spectrum. — Ljubljana, 1984.

KANIČ, I.: INES: sistem za obdelavo besedil, slik in majhnih podatkovnih zbirk. — Moj mikro, 1984, št. 1.

KANIČ, I.: Bibliografska baza podataka specializovanog INDOK centra za ekonomiju: prezentacija i analiza. — Referat na konferenci Informacijska tehnologija u bibliotekama i INDOK centrima, Zagreb, 1983.

MIKROFILM KOT NOVI NOSILEC INFORMACIJ V KNJIŽNICAH IN INDOK CENTRIH

Nada Čučnik-Majcen, Centralna tehniška knjižnica v Ljubljani

UDK 681.327.5:02+002.6

ČUČNIK-MAJCEN Nada: Mikrofilm kot novi nosilec informacij v knjižnicah in INDOK centrih. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)1, str. 28—34.

Avtorica najprej piše o zgodovini filma. Prvi mikrofilm se je pojavil že sredi 19. stol., intenzivneje pa so ga začeli uporabljati v tridesetih letih tega stoletja. Nato podrobneje piše o oblikah mikrofilma ter zlasti o njegovi vlogi v bibliotečnoinformacijskem in znanstvenoinformacijskem sistemu. Na koncu ugotavlja, da mikrofilm kot del računalniške obdelave zagotavlja ekonomično, kvalitetnejše in hitrejše delo bibliotekarja in dokumentalista.

UDC 681.327.5:02+002.6

ČUČNIK-MAJCEN Nada: Microfilm as a new Data Recording Media in Libraries and Information and Documentation Centres. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)1, str. 28—34.

The brief history of the microfilm shows us that the first microfilms appeared in the middle of the 19th century and from the decade before the second world war on they became widely used. Further on the author represents different types of microfilms and points out their role in the library information and scientific information system. The microfilm as a part of a computerized processing system provides more economical better and quicker work of librarians and documentalists.

UVOD

Mikrofilm v naši bibliotečni dejavnosti je danes še redkok gost. Vendar mikrografija ni nova tehnologija in tudi mikrofilm ni nosilec informacij. Prvi mikrofilm poznamo že iz leta 1853 v obliki fotografskih plošč, intenzivnejša uporaba datira iz let 1870 do 1981, ko so v času francosko-pruske vojne pošiljali vojna sporočila s pomočjo mikrofilma iz okupiranega Pariza.

Trideseta leta XX. stoletja pomenijo začetek intenzivnejše uporabe mikrofilma kot varnostne kopije zgodovinsko ali znanstveno-tehnično pomembnega gradiva.

V tem času so uporabljali perforiran mikrofilm v zvitkih širine 35 mm, na katere so snemali dokumente arhivov in knjižnic.

V Združenih državah Amerike in v drugih razvitih državah so nato začeli z mikrofilmanjem tehnične dokumentacije na 35 mm film. Zahvaljujoč prav temu načinu shranjevanja podatkov o gospodarskih objektih, je uspelo gospodarstvu v ZRN po 2. svetovni vojni hitreje obnoviti porušeno državo. Hitra obnova objektov ni pomenila nobenega problema, ker je potekala po načrtih, shranjenih na mikrofilmu.

V 2. svetovni vojni so mikrofilm uporabljali ne samo za varno prenašanje sporočil, temveč tudi kot operativno sredstvo. Tako je ameriška vojska transportirala pošto na mikrofišu in je s tem zmanjšala težo dokumentov od nekaj ton na nekaj kilogramov na pošiljko.

Proizvajalci mikrofilmske opreme so bili v glavnem prozvajalci filmske opreme in materiala — Kodak, Agfa.

Intenzivnejša uporaba mikrofilma v poslovni in tehniški dokumentaciji se je začela v petdesetih letih, ko mikrofilm ni bil več samo del reprografske tehnike, temveč je postal del sodobnih informacijskih sistemov.

Zakaj prodor mikrografije ni bil tako hiter v primerjavi z eksplozijo računalniške tehnologije? Vzroke je treba iskati pri proizvajalcih opreme, ki niso sledili potrebam uporabnikov, posebno še glede kvalitete opreme za reprodukcijo mikroposnetkov. Da je temu tako, je bila kriva tudi slaba informiranost uporabnikov o možnostih mikrofilma kot nosilca tako pasivne dokumentacije kot tudi o njegovi možnosti biti aktiven nosilec znanstveno-tehničnih ter poslovnih informacij.

Z razvojem računalniške tehnologije, s tehnološkim razvojem filma in opreme za mikrofilmsko tehniko so se možnosti uporabe mikrofilma vedno bolj širile. V zadnjih letih, ko dokumenti nastajajo kot rezultat računalniške obdelave podatkov, se ponuja možnost, da dokument, ki naj bi ga posneli na mikrofilm, prenesemo s posebno napravo COM (Computer Output on Microfilm) z magnetnega traku ali pomnilnika računalnika direktno na mikrofilm. Tako z nastankom COM prihaja novo obdobje, tj. obdobje interaktivne neposredne povezave dveh tehnologij: računalniške in mikrografske.

Dejstvo je, da je mikrofilm zelo učinkovit tam, kjer je precej besedila, manj uporaben pa je na področju numeričnih podatkov, in sicer zaradi njihovega pogostega spreminjanja in nujnih popravkov. Z računalnikom je ravno obratno. Zato se pri usklajeni organizaciji dobro dopolnjujeta.

OBLIKE MIKROFILMA

Film kot nosilec informacij je največkrat uporabljen v obliki mikrofilma, ta pa je lahko v obliki traku, listov, žepkov, mikrofilmske kartice. Mikrofilm je lahko v pasivni ali aktivni obliki — kot negativ ali kot pozitiv.

Pasivni mikrofilm običajno nastane pri varnostnem mikrofilmanju gradiva, ko se le-to ne uporablja veliko. V aktivni obliki uporabljamo mikrofilm za prenos tekočih informacij.

Sprva je bil mikrofilm 35 mm perforiran film v zvitkih. Kasneje, s tehnološkim razvojem samega filma, emulzij, leč in drugih pripomočkov, ki se uporabljajo v mikrofilmski tehniki, pa so se do danes najbolj uveljavili neperforirani mikrofilmi širine 16, 35 in 105 mm.

16 mm se uporablja predvsem v poslovni, 35 mm pa v tehniški dokumentaciji, medtem ko je 105 mm film univerzalen.

Standardne širine mikrofilma v zvitkih so danes:

- 16 mm,
- 35 mm,
- 75 mm,
- 83 mm,
- 105 mm.

Dolžina filma je največkrat 30,5 m, v zadnjih letih pa tudi že 61 m. Poleg filma v zvitkih uporabljamo tudi tako imenovani plan-film, in sicer naslednjih formatov:

- 75 × 125 mm (75 mm film v zvitku)
- 105 × 148 mm (105 mm film v zvitkih) — format A6, ima obliko katalognega listka
- 83 × 187 mm (83 mm film v zvitkih) — format luknjane kartice.

Pogosto 16 in 35 mm film razrežemo na liste in vložimo v tako imenovane jackete-žepke. Kopijo teh listkov na plan-film, formata A6 ali luknjane kartice, imenujemo tudi mikrofiš, čeprav so v začetku mikrofiš imenovali le nosilca informacij, ki je nastal prek računalnika oz. COM sistema.

Gostota vpisanih besed na mikrofilmu je dosti večja kot na enaki površini papirja, a s stopnjo pomanjševanja raste. Standardne pomanjšave pri prenosu dokumentov na mikrofilm so 24:1, 42:1, in 48:1.

Če je mikrofiš izhodni medij iz COM sistema, je njegova kapaciteta odvisna od faktorja pomanjševanja.

faktor pomanjševanja	število strani na 1 mikrofišu
1 : 24	62
1 : 42	207
1 : 48	269
1 : 72	717

V tehniški dokumentaciji včasih uporabljamo apreturke kartice, ki imajo največkrat obliko luknjane kartice. V luknjanih karticah je napravljen izrez, v katerega s posebnim postopkom vstavimo 35 mm mikrofilm (48 × 35 mm). Kartice se hranijo v obliki kartoteke in niso namenjene mehanografski obdelavi. V praksi jih vedno bolj spodrivajo žepki.

Pri apreturkih karticah namreč film pomeni le devetino skupne površine kartice, zato je le-ta z vidika izrabe prostora dokaj neracionalna.

Pri izdelavi mikrofilma ločimo tri različne postopke:

- fotografski, tj. srebrohalogenidni,
- diazo,
- kalvar.

Praviloma snemamo dokumente na srebrobromidni film v zvitkih. Pri razvijanju in fiksiranju uporabljamo mokre postopek, tj. uporabljamo razvijalec in fikser v obliki tekočine.

Cenejša in hitrejša sta druga dva postopka, ki pa ju uporabljamo pogosteje za kopiranje oziroma reprodukcijo mikrofilma kot za direktno snemanje.

Diazo film in kalvar film sta malo občutljiva na dnevno svetlobo, zato lahko z njima delamo pri dnevni svetlobi. Pri izdelavi reprodukcij ju osvetlimo z ultravijoličasto svetlobo. Diazo film razvijamo s pomočjo amonijakove pare, kalvar film pa s pomočjo toplote. V obeh primerih je postopek razvijanja »suh«, torej brez tekočin.

Zadnja dva filma nimata emulzije tako kot srebrohalogenidni film in sta zato odporna proti mehanskim in drugim poškodbam, vendar nista ustrezna za shranjevanje informacij trajnejše vrednosti.

MIKROFILM V BIBLIOTEČNOINFORMACIJSKEM IN ZNANSTVENOINFORMACIJSKEM SISTEMU

Spoznanje o koristnosti uporabe mikrofilma v knjižnicah je naraščalo z naraščajočo založniško dejavnostjo, s prostorsko stisko v knjižnicah in z naraščajočimi stroški za nabavo literature, papirja, tiskarskih uslug.

Nekdaj pasivni shranjevalec podatkov postaja vse bolj aktivni nosilec le-teh.

E. S. Gleaves in R. T. Carteretbe, vodja znanstvene knjižnice Univerze v Tennesseeju, sta v svoji študiji prikazala porast stroškov za nabavo serijskih publikacij v času od 1970 do 1978. Tako je npr. naročnina za *Inorganica Chemica Acta* narastla za 1102 %, za *International Journal of Theoretical Physics* za 515 %. Na splošno je bilo na področju znanosti v istem obdobju povišanje med 300 in 600 %, za periodiko na področju humanističnih ved nekoliko nižje, vendar še vedno med 200 in 500 %.

Naraščajoči stroški so prisilili bibliotekarske delavce, da so začeli naročati nekatere serijske publikacije v obliki mikrofiša. Odločili so se za nabavo mikroform za tiste serijske publikacije, ki imajo veliko frekvenco uporabe, za časnike, katerih pisna podloga nima dolge življenjske dobe, za periodične publikacije, ki pomenijo poseben problem pri vezavi in uporabi formata ali zaradi posebnosti.

Z uporabo mikrofilma so v svetu najdlje prišli v univerzitetnih knjižnicah in velikih nacionalkah.

Skoraj povsod so katalogi v obliki mikrofišev izpodrinili klasične kataloge, ki zavzemajo metre površin. Te je nadomestila miša s stojali za mikrofiše in mikročitalci, s kratkim opisom uporabe. Uporabnik ima tudi možnost, da telefonsko pokliče ustreznega delavca v knjižnici, če navodilo ne zadostuje.

Nekatere založbe glede na to, da se delavci v knjižnicah in uporabniki težko navadijo na novi način uporabe dokumentov, izdajajo publikacije, posebno tiste, ki imajo ogromno podatkov, v klasični obliki in na mikrofilmu, tako npr. *Chemical Abstracts*.

Avtomatska obdelava podatkov je dandanes nuja, brez katere ni moč shranjevati, obdelovati in posredovati vse večje množice podatkov, ki so potrebni družbi.

Usmerjena in racionalna distribucija teh informacij zahteva medij, ki je primeren za memoriranje in je tudi relativno poceni. To je vsekakor mikrofilm.

Prednosti mikrofilma so:

- občutno zmanjšanje materialnih stroškov,
- zmanjšanje prostora za shranjevanje primarnih dokumentov,
- možnost uvajanja internih kataloških zbirk.

Uvajanje mikrofilma pa otežujejo naslednje okoliščine:

- odpor posameznikov do uvajanja novih postopkov ali do načina in oblike uporabe,
- zahteve po natančnosti opravljanja delovnih postopkov,
- slaba tehnična opremljenost knjižnic.

Čeprav je drugod po svetu uporaba mikrofilma poceni in preprosta, je to pri nas še vedno nezadostno izkoriščen medij.

Anketa tov. Dadićeve iz Nacionalne i sveučilišne biblioteke iz Zagreba o opremljenosti hrvaških bibliotek z mikrografskim, reprografskim in AV-opremo kaže, da ima med 87 knjižnicami, ki so zajete v anketi, mikrografsko opremo le četrtnina knjižnic oziroma ustanov, ki tudi sicer uporabljajo mikrografski sistem pri svoji dejavnosti in so knjižnice le del teh gospodarskih organizacij.

Podobno je stanje tudi v drugih republikah.

Spoznanje o ekonomičnosti uporabe mikrofilma kot izhodne enote računalnika je vodilo Centralno tehniško knjižnico Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, da je izdala dopolnjeni računalniško obdelani Centralni katalog serijskih publikacij s področja tehniških in prirodoslovnih ved poleg tiskane izdaje na papirju tudi v obliki mikrofiša.

Namesto v dveh obsežnih knjigah formata 25×20 cm je isto število podatkov shranjeno na šestih mikrofiših velikosti 105×148 milimetrov.

Tudi cena je precej nižja. Kljub temu ni ustreznega zanimanja za to, kar kaže, da se bibliotekarji prepočasi navajamo na nove oblike dela, na nosilce informacij in nove metode njihove uporabe, ali pa je pomanjkljiva tehnična opremljenost knjižnic vzrok za manjše povpraševanje v tem smislu.

UGOTOVITVE

Pričujoči sestavek le bežno nakazuje možnost uporabe mikrofilma kot racionalne oblike dela v bibliotečni dejavnosti in uporabe mikrofilma kot izhodne enote za računalniško obdelavo podatkovnih zbirk.

Glede na zakon o knjižničarstvu in na ustrezne samoupravne sporazume za procesiranje znanstvenih in tehničnih informacij ter glede na referalno dejavnost je končni smoter kompletna avtomatizacija obeh sistemov, Za nas je zanimivo vprašanje, ali se avtomatizacija konča z COM sistemom. Mikrofilm kot komplementarni del računalniške obdelave vsekakor zagotavlja ekonomično, kvalitetnejše in hitrejše delo bibliotekarja in dokumentalista.

LITERATURA

1. Gleaves, E. S. in Carteretbe, R. T.: Microfilm Serials Asquisition: A Suggested Planning Model. The Journal of Academic Librarianship, vol. 8, 1982 no. 5, str. 292—295.
2. Tanazacq, N.: L'Utilisation des Microformes dans les Bibliothèques — Documentaliste, vol. 18, 1981, no. 4—5, str. 154—163.
3. Dadič, V.: Stanje tehnične opremljenosti biblioteka SR Hrvatske — sudionika međubibliotečne posudbe. — Informatologia Yugoslavica, vol. 16, (1—2), str. 79—84 (1984).
4. Herman, Drago: Uporaba COM — sistema za izhodno enoto računalnika. Seminar Mikrofilm v praksi — Ljubljana: Slovensko društvo informatika, 19. in 20. april 1983.

SPLOŠNA DOSTOPNOST INFORMACIJ IN PUBLIKACIJ

*Martina Šircelj, Narodna in univerzitetna
knjižnica v Ljubljani*

UDK 021.852

SIRCELJ Martina: Splošna dostopnost informacij in publikacij. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)1, str. 35—39.

Avtorica ugotavlja, da po vsem svetu raste potreba po splošni dostopnosti informacij in publikacij. Knjižničnoinformacijski sistemi se izpopolnjujejo, pretok informacij je vedno bolj obsežen. Vse to je imperativ naše moderne dobe. Tega se bomo morali bolj zavedati tudi pri nas, zato bomo morali bolj izpopolnjevati informacijsko tehnologijo, se v tem smislu izobraževati in preučevati vse novosti s tega področja.

UDC 021.852

SIRCELJ Martina: General Accessibility of Information and Publication. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)1, str. 35—39.

The demand for general accessibility of information and publications is increasing all over the world. Library information system, which is developing constantly and the expanding flow of information seems to be the imperative of our time. We should become more aware of that fact, improve our information technology and knowledge and follow all new achievements on that field.

Obdobje računalništva je kot epidemija zajelo vse dele in kotičke našega planeta. Domala vse dejavnosti in stroke se v takšni ali drugačni obliki srečujejo z njim, so bolj ali manj z njim prepojene in dobesedno obremenjene z iskanjem in odkrivanjem novih možnosti, oblik in predvsem z naglo se razvijajočo tehnologijo; nismo zadovoljni niti z včerajšnjimi možnostmi niti s tistimi, ki nam jih daje današnji dan; že danes hočemo tisto, kar bo prinesel jutrišnji dan. Naši stroki prinaša računalništvo velike možnosti pa tudi zahteve, narekuje oblikovanje, dograditev sistema KIS, v katerem je vsak posameznik nepogrešljiv, pa vendar odvisen od drugih, od tistih, ki se povezujejo v sistem. Oblikovanje sistema pomeni dobro organiziranost; tu ni ničesar odveč, se nič po nepotrebem ne podvaja, pa tudi ničesar ne sme manjkati v dobro delujočem knjižničnoinformacijskem sistemu; ni hierarhičnih lestvic med posameznimi vrstami knjižnic, med tistimi, ki dokument, publikacijo, knjižni-

čno gradivo vseh vrst in tipov širše ali ožje obdelujejo ali dokumentirajo; ni zapiranja vase ali izolacije, ni ljubosumnega čuvanja informacij in dokumentov — je samo dobro strokovno delo, povezovanje in koordinacija in predvsem učinkovita služba do uporabnika, dejanskega in potencialnega; zato »ves« sodobni knjižničarski svet govori o menagementu, kar pomeni izoblikovati najboljšo možno organizacijsko shemo sistema, a dovolj fleksibilno, da se glede na spreminjajoče se potrebe uporabnikov sistem lahko takoj spremeni oziroma prilagodi; seveda naj bi tako delujoč sistem podpirala in v celoti omogočila šele sodobna računalniška tehnologija.

KI sistem pa obstaja in deluje samo zaradi uporabnikov; da ga čim hitreje in izčrpno oskrbi z informacijami o gradivu, ki ga uporabnik za svoje kar najbolj ustvarjalno in učinkovito življenje potrebuje in da ga oskrbi z gradivom, na katerega se informacija nanaša.

V zadnjih letih se v naši stroki obilno razpravlja o pretoku informacij in o podatkovnih zbirkah — po možnosti seveda računalniško delujočih. Knjižničar, ki se je iz dneva v dan trudil, da bi zadovoljil uporabnika z gradivom, ki ga je le-ta potreboval, se že počuti odrinjenega v neko malce zaprašeno sfero.

Podatkovne zbirke so naraščale, vnašali smo podatke, obdelovali, iskali itd. Informacije — podatki so brzeli s pomočjo računalnikov posredno in neposredno (off in on line) na vse mogoče konce, dokler nismo ugotovili, da je informacija o gradivu za uporabnika neskončno pomembna, a brez dostopa do gradiva, publikacije kot »kosilo brez jedi«!

Letošnji kongres naše mednarodne organizacije IFLA, ki se je ukvarjal predvsem z deželami v razvoju — za nas je bilo rečeno, da smo »nekaj vmes« — je posebej posvaril pred nekritičnim uvajanjem nove računalniške tehnologije in medijev, ki ponekod postaja že samo sebi namen, ne da bi prej ocenili vsebino, to je sporočilo. Vsebinska sporočila se ne menja, v kakršnikoli preobleki je že posredovana; toda druga preobleka lahko hitreje doseže širši sloj uporabnikov.

Pospešena informacija spodbuja večjo potrebo uporabnikov po gradivu, po publikacijah; zato se zahtevi po splošnem pretoku informacij (Transborder data flow) pritakne slej ko prej zahteva po splošni dostopnosti gradiva in publikacij; — kajti, kako bi sicer potešili lakoto s »kosilom brez jedi«!

Kaj je splošna dostopnost informacij in publikacij — kot končni cilj in smoter naše dejavnosti pa tudi kot naš permanentni program?

Zagotavlja uporabniku, kjerkoli se že ta pojavi, dostop do kateregakoli gradiva, ki je bilo izdano, publicirano za javno, splošno uporabo! S tem da si zavestno prizadevamo (s pomočjo računalniške tehnologije) pospešiti in razširjati informacijo o gradivu, pa naj splošna dostopnost informacij in publikacij nikakor ne bi bila več oddaljen ideal!

Če uporabnik ne pride prek informacije do publikacije ali gradiva, ki ga potrebuje, kdo je kriv: avtor, založnik, knjigarna ali knjižničar? Če govorimo z vidika knjižnice, prav gotovo najprej naša nabavna politika, lahko pa tudi naša počasna, neučinkovita obdelava, da o izposoji — posredovanju (njej so namenjene vse naše strokovne zmogljivosti) ne govorim, saj zaradi nje obstajamo!

Naša nabava sloni na oceni potreb naših uporabnikov; ali vsi skupaj v naši knjižničnoinformacijski mreži v nacionalnem obsegu dovolj poznamo našega dejanskega in potencialnega uporabnika, da bi lahko pospešeno izgrajevali sistem splošnega dostopa informacij in publikacij?

Naša nabava sloni na finančnih sredstvih; te možnosti in nemožnosti obstajajo prevelikokrat zunaj nas, premalo slone na načrtni, domišljeni politiki splošnega nacionalnega razvoja, ki je razviden iz finančne pripravljenosti za izdajanje publikacij in za nabavo publikacij za knjižnice. Nobena knjižnica ne more nabavljati vsega, kar bi potencialni uporabnik morebiti zahteval, zato je vsaka knjižnica, ki se zaveda svojih dolžnosti do uporabnika, odvisna tudi od knjižničnega gradiva drugih knjižnic, zato so v sistem splošne dostopnosti informacij o gradivu zajete vse vrste knjižnic: od nacionalne, ki ima v tem sistemu posebne dolžnosti in odgovornosti, prek šolskih, univerzitetnih in specialnih do splošnoizobraževalnih. Ostaja pa kot pribito: informacija — izposoja, dostopnost publikacij v medknjižničnem obsegu je pogojena z nabavo. Česar ni, tudi ne moremo izposoditi — posredovati. Znano je na področju splošne dostopnosti publikacij, da če nabava gradiva v knjižnicah zadovoljuje le najosnovnejše ali celo minimalne potrebe, če so knjižnični skladi spričo šibke nabave bolj ali manj enaki, tem manjši so pogoji za pretok informacij in gradiva za medknjižnično izposajo, tembolj je vprašljiva splošna dostopnost publikacij, tem večja je podhranjenost celotnega nacionalnega potenciala, tudi nacionalne ekonomije. To ni več stopicanje na mestu, marveč pot nazaj.

Iz tega sledi, da je nevarno in strokovno nevzdržno prepričevanje, da je medknjižnična izposoja lahko nadomestilo za neko napačno ali zamujeno nacionalno politiko na tem področju. Le dobra in učinkovita nabava gradiva pogojuje učinkovit pretok informacij

in medknjižnično izposojajo v nacionalnem in mednarodnem sistemu splošne dostopnosti publikacij.

Seveda, prav gotovo so knjižnice, ki imajo v sistemu splošne dostopnosti informacij — publikacij večjo težo pri posredovanju informacij, pa tudi gradiva (to so nacionalne, specialne in univerzitetne, splošnoizobraževalne s posebnimi domoznanskimi zbirkami), vendar je pretok vedno dvosmeren in potencialna uporabnikova potreba je vedno naš strokovni imperativ — če smo dejavnost posebnega družbenega pomena. Ta pretok zadeva vse vrste knjižnic, vso ožjo strokovno dejavnost, od nabave, obdelave, hranjenja, posredovanja informacij in gradiva do vzgoje uporabnika in do iskanja potencialnega uporabnika.

Potreba po splošni dostopnosti informacij in publikacij raste po vsem svetu, najbolj v razvitem svetu, za katerega so značilni velik izbor gradiva, dobra preskrbljenost z gradivom ter hiter pretok informacij in gradiva ter osveščenost uporabnikov; raste v tretjem svetu, ki je v razvoju, v katerem se zmanjšuje stopnja nepismenosti in se razširjajo in razvijajo sistemi izobraževanja, pogojeni s čisto določenimi ekonomskimi in nacionalnimi usmeritvami.

V mednarodnem obsegu medknjižnična izposoja na osnovi posredovanih informacij narašča vsako leto za 5—10 odstotkov, stopnja zadovoljitve zahtev uporabnikov se giblje od 60—95 odstotkov, hitrost posredovanja gradiva je 14 dni do 6 mesecev; načrtujejo, da bodo zahteve do leta 1990 narasle na 2 milijona (v letu 1980 od 900.000 do 1 milijon). K temu bodo predvsem v razvitem svetu pripomogli tudi novi mediji in izpopolnjena tehnologija. Še v tem desetletju bo prišlo, tako napovedujejo, do elektronskega prenosa dokumentov v digitalni obliki — zlasti bo to pomembno za periodiko pa tudi za druge grafične oblike dokumentov. Zaradi neurejenosti na področju avtorskega prava in velikega števila preslikavanja, ki baje v svetu škodujejo finančnemu poslovanju založb, bodo le-te hranile besedila periodike na videodiskih in na zahtevo knjižnice posredovale besedila uporabniku knjižnice domov, na njegov ekran.

Z novo tehnologijo in z razširitvijo in ureditvijo sistema splošne dostopnosti informacij in publikacij se bo splošna dostopnost razvijala bolj v razvitih deželah (zaradi česar bodo v svoji razvitosti še bolj napredovale), pred ostali svet pa zopet postavila zahteve po investiranju v tehnologijo, v izobraževanje in v usposabljanje za tako delo. Zato uveljavljanje splošne dostopnosti informacij in publikacij ne izvzema izobraževanja za stroko in predvsem ne raziskovalnega in proučevalnega dela na tem področju.

Vendar naj nas ta za nas futuristična vizija ali črna perspektiva ne moti, da ne bi danes in jutri z vsemi strokovnimi močmi, ki jih zmoremo, ugotovili, kje smo pri uveljavljanju našega strokovnega imperativa po splošni dostopnosti informacij in publikacij, kakšna je naša specifika v slovenskem, jugoslovanskem pa mednarodnem prostoru; da ne bi kritično ocenili, kakšno je naše strokovno delo in naša organiziranost z zornega kota splošne dostopnosti, in na katere nedopustne situacije moramo z odgovornostjo strokovne etike opozoriti našo družbeno stvarnost v prid dobremu napredovanju našega nacionalnega razvoja in uveljavljanja.

Prihodnjemu obdobju našega družbenega, nacionalnega in ekonomskega razvoja želimo prispevati ustvarjalno v ustvarjalnih strokovnih pogojih! Sprememba pa je naša ključna beseda.

REZULTATI RAZISKOVANJA O UPORABNIKIH VISOKOŠOLSKE BIBLIOTEKE

(Teoretične osnove raziskovanja o uporabnikih)

Jože Urbanija, Visoka šola za organizacijo dela, Kranj

UDK 027.7:378.665.01-052 (497.12 Kranj)

URBANIJ Jože: Rezultati raziskovanja o uporabnikih visokošolske biblioteke. (Teoretične osnove raziskovanja o uporabnikih. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)1, str. 40—58.

Avtor najprej na splošno govori o teoretičnih osnovah raziskovanja o uporabnikih, nato pa o rezultatih raziskave, ki jo je opravil pri študentih Visoke šole za organizacijo dela v Kranju. Avtor je raziskoval tri skupine vprašanj. Prva zajema: razmerje med starostjo študentov in med uporabo dodatne študijske literature, razmerje med študenti po letnikih in med uporabo dodatne študijske literature, razmerje med predizobrazbo in med vrstno iskane literature, razmerje med nadaljevanjem študija in med lastno literaturo, razmerje med višino mesečnih prejemkov in med lastno strokovno literaturo. Druga skupina zajema tale vprašanja: pomoč pri iskanju literature, uporaba abecedno-imenskega kataloga, uporaba stvarnega kataloga, uporaba bibliografij. V tretjem primeru je avtor raziskal razmerje med oddaljenostjo od knjižnice in med izposajo. Na koncu dodaja še sklepne misli o rezultatih svoje raziskave.

UDC 027.7:378.665.01-052 (497.12 Kranj)

URBANIJ Jože: Results of the Research on the University Library Users. (Theoretical Basis of the Research on Library Users.) Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)1, str. 40—58.

As first author defines theoretical basis of the research on users and describes the results. The analysis was carried out on the Faculty for labour organization in Kranj. It included three groups of questions. The first group was to determine the use of additional literature and whether it depends upon the age of students, their former education, the class they attend, and the effect of their monthly incomes on the number of books borrowed from the library and number of their own professional literature. The second group was formed to discover whether the students use any help from librarians while searching for the literature, whether they use author or subject catalogue and bibliographies. The third group of questions tried to present the relationship between the number of borrowed books and the distance between library and students' residences. Results of the research are subsumed in the conclusion.

Cilj tega prispevka je prikazati rezultate raziskovanja o uporabnikih — študentih Visoke šole za organizacijo dela v Kranju. To raziskovanje je zaradi lažje razumljivosti potrebno osvetliti z nekoliko širšim teoretično-sistematičnim uvodom, ki naj bi v celotni

sferi raziskovanja o uporabnikih temu empiričnemu ugotavljanju karakteristik uporabnikov določil mesto in smisel.

Sistematika je določitev in analiza elementov, ki neki sistem sestavljajo. Ta analiza pa mora vsebovati tudi predstavitev in določitev vloge med elementi. Torej ni le statistično odslikanje neke situacije, marveč tudi poskus prikazati dinamiko njihovega komuniciranja.

Vsak sistem ima neko središče oziroma izhodišče, ki je lahko stvarno ali pa le fiktivno. Omogoča nam vrednostno, logično, lokacijsko, časovno ali kakšno drugačno razporeditev elementov, pač odvisno od cilja, ki smo si ga z raziskovanjem zastavili.

Kaj je središče bibliotekarstva kot sistema. Temeljna situacija knjižnično-informacijsko-dokumentacijske dejavnosti je že od njenih začetkov, povezanih s prvimi uspelimi realizacijami transtemporalnega prenosa informacij, enaka: osebe, ki informacije (znanje) producirajo; druge osebe, ki jih danes imenujemo uporabnike knjižnic in informacijskih ustanov in ki te informacije rabijo; tretji pa stojijo med prvimi in drugimi in si prizadevajo čimbolj učinkovito te informacije posredovati. Iz te sheme je jasno vidno, da bi moral biti cilj sistema uporabnik in prav zaradi tega tudi srednja točka celotnega sistema. Toda ni tako. Še danes velja že pred drugo svetovno vojno sprejeta definicija dokumentacijsko-informacijske (mislim, da smemo sem všeti tudi knjižnično dejavnost) dejavnosti: njen cilj je zbiranje, urejanje in posredovanje dokumentov. Tako to dejavnost definira tudi slovenski zakon o knjižničarstvu iz leta 1982.

Ta miselnost postavlja v središče dejavnosti dokument, gradivo, informacije. Ni naš namen ugotavljati vzroke za to, čeprav bi bilo to zelo zanimivo. Naj mimogrede navedem samo nekaj: dragocenost bibliotečnih enot v starem, srednjem in tudi v novem veku (rokopisi, dragoceni kodeksi) so nedvomno na to močno vplivali. Stoletja trajajočo skrbno budnost nad temi bibliotečnimi dragocenostmi je še kako čutiti tudi danes, ko je knjiga in tiskana beseda bolj ali manj postala potrošno blago. Pravzaprav nimamo kaj očitati vestnim ohranjevalcem in varuhom knjižnega blaga v knjižnicah. Dokument — knjiga, časnik, časopis itd. — je in ostane (kot materializiran prikaz človekove misli) vrednota. Toda, če primerjamo knjigo in človeka? Kaj oziroma kdo nam pomeni več? Človek.

¹ WERSIG G.: Zur Systematik der Benutzerforschung. — Nach. Dok. 24 (1973) 1. Str. 11.

² Ibid. str. 12.

Torej bi morali tudi v središče definicije knjižničnih, informacijskih dejavnosti postaviti človeka.

Dejansko v 20. stoletju vedno bolj poudarjamo zahtevo, da središče bibliotечne dejavnosti postane uporabnik. Zanimiva ilustracija k temu je izjava ameriškega bibliotekarja Putnama na kongresu ameriških bibliotekarjev 1912. leta. Ta pravi, da je naloga bibliotekarja, »da knjigo prinese bralcu in da bralca privede h knjigi«. Bibliotekarji so se sicer v praksi morali neprestano ukvarjati z uporabnikom knjižnic, vendar pa je res, da se sistematično in znanstveno raziskovanje o uporabnikih ni pojavilo znotraj področja bibliotekarstva, informatike ali dokumentalistike, ampak so se ga najprej lotili znanstveniki drugih disciplin, predvsem sociologi in socialni psihologi.¹ Raziskovanje, ki bi moralo biti imanentno knjižničnoinformacijski dejavnosti, je poseglo vanjo od zunaj.

Specialni knjižničnoinformacijski sistemi za posamezne stroke in znanstvene discipline so se ponekod razvili do popolnosti. Ko pa so potem raziskovali, kako znanstveniki prihajajo do informacij, so ugotovili, da njihovi informacijski kanali potekajo mimo teh sistemov in sicer v obliki invisible kollege-a, po zasebnih kontaktih ali kako drugače; pogosto pa le v manjši meri prek institucionaliziranih informacijskih ustanov. Ob analizi te situacije se je pojavilo spoznanje, da uporabniki premalo poznajo organizacijo bibliotечnih in informacijskih ustanov in jih zato tudi ne uporabljajo.

Rešitev se je nakazovala v dveh smereh:

- prilagajanje organizacije knjižnic potrebam in željam uporabnikov (npr. prosti pristop),
- izobraževanje uporabnikov.

Bolj kot prva možnost se je uveljavljala potreba po izobraževanju. To je tudi razumljivo, saj vemo, da vsaka večja reorganizacija v knjižnicah zahteva ogromno časa in denarja. Naj organizacija knjižnic, ki se je oblikovala v skladu s filozofijo primarnosti dokumenta in sekundarnosti uporabnika, ostane takšna, kot je, uporabnika pa naučimo, da jo bo znal več in bolj uspešno uporabljati!

Upoštevajoč, da je raziskovanje uporabnikov novejšega datuma in zato v nekem smislu moderno ter privlačno, opozarja G. Wersig² na nevarnosti, ki nujno spremljajo to dejavnost. Ker je to nekaj novega, bi se raziskovanja te vrste lahko kdo lotil ne zaradi tega, da bi spremenil zastarele in preživete navade, ampak preprosto zaradi veselja do novega. Ljudem, ki so zaposleni v knjižničnoinformacijskih službah, pogosto tudi primanjkuje usposobljenosti za sociološka raziskovanja.

SISTEMATIKA RAZISKOVANJA UPORABNIKOV

Bistveni sestavni del potrebne sistematično-teoretične priprave za uspešne analize uporabnikov je sistematiziranje samega področja raziskovanja o uporabnikih. Obetajoč model raziskovanja o uporabnikih je postavil Paisley.

Uporabnika gleda v centru osmih koncentričnih krogov, ki od zunaj navznoter predstavljajo:

- kulturni sistem,
- politični sistem,
- pripadnost družbenemu sloju,
- materialni položaj uporabnika,
- invisible college,
- delovna organizacija,
- delovna skupina,
- osebnost.

Na vse te podsisteme pa vplivajo še trije veliki sistemi:

- pravni sistem,
- gospodarski sistem,
- sistem formalnih informacijskih služb.

G. Bock je predstavil nekoliko spremenjeno varianto Paisleyevega modela, ki temelji na sistemski teoriji T. Parsonsa. Razlikuje tri sistemske nivoje:

- kulturni sistem,
- socialni sistem z naslednjimi podsistemi:
  - politični sistem,
  - ekonomski sistem,
  - pravni sistem,
  - informacijski sistemi,
  - socialni sistem glede na materialno stanje,
  - socializacijski sistemi,
  - osebnostni sistem.

Allen je Paisleyev in Bockov model poenostavil in razlikuje le še šest področij, ki jim uporabnik pripada:

- uporabnik kot obdelovalec informacij,
- uporabnik kot član delovne skupine,
- uporabnik kot posameznik v določeni organizaciji,
- uporabnik kot član strokovne skupnosti («professional society»)

- uporabnik kot član »invisible college-a«
- uporabnik kot del formalnega informacijskega sistema.

Uporabnika prikazuje kot obdelovalca informacij, ki nanj in na njegov odnos do informacij vpliva vrsta socialnih dejavnikov.

Uporabnejši skuša biti Menzelov model, ki mu je izhodišče metodologija in razlikuje:

- študije o uporabnikih,
- študije uporabe,
- študije tokov informacije,
- študije, ki obsegajo več različnih vidikov.

G. Wersig meni, da prav ta mnogovrstnost pristopov k urejanju področja raziskovanja uporabnikov izraža različnost poskusov, da bi se približali problemu »uporabnika« z instrumentarijem empirične sociologije.

Z vidika teorije komunikacije ločimo štiri med seboj različne pristope:

— »teorijo kanala«, ki meni, da je najvažnejši element v strokovni komunikaciji splet komunikacijskih kanalov,

— »teoriji sprejemnika« je glavni element uporabnik kot končna postaja komunikacijskega kanala,

— »teorija virov« vidi glavni temelj znanstvenega komunikacijskega procesa v virih podatkov, ki jih sprejema uporabnik. V nekem smislu je to gledanje nadaljevanje tradicionalne, k dokumentu orientirane filozofije,

— »teorija pošiljalca«, ki ji je glavni element znanstvenih komunikacijskih procesov pošiljalec (emitor) informacij.

Če vzamemo kateregakoli od opisanih modelov, bomo vendar ob konkretni raziskavi v zadregi. Težko jo uvrstimo samo v eno področje, ker posega na dve, tri ali še več področij. Tako bi raziskavo, ki bo v nadaljevanju prikazana, lahko npr. po Menzelovi metodologiji uvrstili med študije o uporabnikih in med študije o uporabi dokumentov oz. bibliotečnega gradiva.

Če izvzamemo Menzelov metodološki model, je vsem drugim skupno to, da uporabnika obravnavajo v kontekstu celotnega kulturno-socialno-ekonomskega sklopa. Takšen način obravnave nam edini omogoča raziskovati uporabnika v celotni danosti realnega

življenja. Prav gotovo pa raziskave postanejo zaradi tega bolj kompleksne in bolj zahtevne.

RAZISKOVANJE O UPORABNIKIH VIŠOKE ŠOLE ZA ORGANIZACIJO DELA V KRANJU

Z raziskavo smo hoteli ugotoviti karakteristike študentov Visoke šole za organizacijo dela v zvezi z bibliotečnim gradivom, ki ga uporabljajo, z načini pridobivanja tega gradiva ter z uporabo knjižnice.

Raziskava naj bi v prvem delu pokazala, ali obstajajo statistično pomembne razlike pri uporabi posameznih vrst bibliotečnega gradiva glede na spol, starost, letnik študija, predizobrazbo, študijsko usmeritev, odločitev o nadaljevanju študija ter glede na višino mesečnih prejemkov.

V drugem delu raziskave so prikazani načini iskanja bibliotečnega gradiva. Ali se študenti sami odločajo za izbor bibliotečnega gradiva, se pretežno naslanjajo na nasvete profesorjev, v kolikšni meri jim pri tem pomagajo delavci knjižnice in kolegi?

V tretjem delu ugotavljam, ali glede izposoje, pogostnosti prihajanja v knjižnico in časa, ki ga prebijejo v knjižnici, obstajajo statistično pomembne razlike med bolj in manj oddaljenimi študenti ter ali so pomembne razlike med študenti, ki so se odločili nadaljevati študij, in med tistimi, ki tega ne nameravajo.

V prispevku so prikazani nekateri rezultati raziskave.

Indikatorje predstavljajo odgovori študentov Visoke šole za organizacijo dela v Kranju, ki sem jih dobil z anketnim vprašalnikom, ugotovitve enoletnega opazovanja študentov pri neposrednem delu z njimi ter podatki iz intervjujev. V anketiranje so bili zajeti redni študenti, vpisani v študijskem letu 1983/84 v 2., in 4. letnik. Populacija obsega 186 študentov. Anketne vprašalnike je vrnilo 143 študentov (76,9 %).

I

STAROST ŠTUDENTOV IN UPORABA DODATNE ŠTUDIJSKE LITERATURE

Statistična obdelava anketnih podatkov prikazuje pomembne razlike pri uporabi dodatne študijske literature glede na starost študentov. Uporaba se s 37 % v starosti do 20 let povzpne na dobrih

52 % v starosti 21 in 22 let. Pri študentih, starih 23 let, pa ponovno pade na 35,7 % in se nato z leti starosti zopet vzpenja. Tako ugotavljamo, da v 25. letu starosti 58,3 % anketiranih študentov uporablja dodatno študijsko literaturo, v starosti nad 25 let pa to literaturo uporablja celo 80,9 % anketiranih. Vzrok za takšno krivuljo uporabe dodatne študijske literature je nedvomno stopenjska organizacija študija na šoli. Ob koncu prve stopnje, ki sovpada s starostjo 21 in 22 let, morajo študenti izdelati diplomsko nalogo, enako seveda tudi ob koncu druge stopnje študija. Verjetno je treba tu iskati vzroke za tako velika nihanja pri uporabi dodatne študijske literature.

Od celotne anketirane populacije uporablja dodatno študijsko literaturo dobra polovica (52,5 %). Zaradi pomanjkanja primerljivih študij na drugih visokih šolah je težko oceniti resnični pomen tega odstotka.

Posredno je stopnja uporabe dodatne študijske literature z ene strani pokazatelj zahtevnosti šole in stopnje zanimanja študentov za določeno strokovno področje, z druge strani pa odraža nivo dostopnosti do ustreznih učbenikov.

Tabela št. 1:

STAROST ŠTUDENTOV (A) IN UPORABA DODATNE
ŠTUDIJSKE LITERATURE (B)

A \ B	DA	%	NE	%	Skupaj
do 20 let	10	37,0	17	63,0	27
21 let	22	52,4	20	47,6	42
22 let	12	52,2	11	47,8	23
23 let	5	35,7	9	64,3	14
24 let	7	58,3	5	41,7	12
25 let in več	17	80,9	4	19,1	21
Skupaj	73	52,5	66	47,5	139

ŠTUDENTI PO LETNIKIH IN UPORABA DODATNE ŠTUDIJSKE
LITERATURE

Ugotovitve statistične obdelave o uporabi dodatne študijske literature ob upoštevanju letnikov študija potrjujejo domneve iz

prejšnjega poglavja. Uporaba dodatne študijske literature je podobna uporabi dodatne študijske literature ob upoštevanju starosti študentov. V drugem letniku uporablja dodatno študijsko literaturo 48,1 % anketirancev, v tretjem letniku je padec te uporabe občuten (samo 36,8 %), v četrtem letniku pa se ta uporaba povzpne celo na 91,7 %. Pojasnila v prejšnjem poglavju moramo dopolniti z informacijo, da diplomska naloga po končanem drugem letniku (prva stopnja študija) ni obvezna za tiste študente, ki nadaljujejo študij na drugi stopnji in tudi ni tako zahtevna kot na drugi stopnji. S tem lahko obrazložimo za skoraj 43 % večjo uporabo dodatne študijske literature na drugi stopnji. Kljub temu pa ne smemo izključiti vpliva starosti na povečano uporabo dodatne študijske literature, vendar s podatki, ki so mi na razpolago, ni možno razmejiti, koliko na to vpliva starost in koliko letniki študija.

Tabela št. 2

STUDENTI PO LETNIKIH (A) IN UPORABA DODATNE
STUDIJSKE LITERATURE (B)

A \ B	DA	%	NE	%	Skupaj
II.	37	48,1	40	51,9	77
III.	14	36,8	24	63,2	38
IV.	22	91,7	2	8,3	24
Skupaj	73	52,5	66	47,5	139

PREDIZOBRAZBA IN VRSTA ISKANE LITERATURE

Hotel sem ugotoviti, kakšno literaturo bi si študenti poleg obvezne še želeli izposojati (zaradi osebnega zanimanja). Ti podatki naj bi v povezavi s podatki o predizobrazbi pokazali, v kolikšni meri si želijo študenti s tehnično predizobrazbo dopolniti (kompletirati) svojo izobrazbo z znanji s področja družboslovja in humanističnih znanosti ter obratno, koliko si to isto želijo študenti z družboslovno predizobrazbo.

Iz odgovorov bi posredno lahko domnevali, ali študenti občutijo enostransko izobraženost in si zato želijo izpopolniti izobrazbo v zaokroženo celoto, ki bi verjetno morala biti pogoj za uspešno vključevanje in sodelovanje izobraženca v našem družbenem sistemu, ali pa tega pomanjkanja celovite izobrazbe ne občutijo.

Hi-kvadrat test opozarja na statistično pomembne razlike med študenti po predizobrazbi glede literature, ki si jo poleg obvezne še želijo izposoditi. Iz relativnih frekvenc je razvidno, da razlike nastajajo zaradi tega, ker si vsak želi pretežno literaturo, ki ustreza njegovi predizobrazbi. Družboslovno literaturo si namreč želi izposojati 73,5 % študentov z družboslovno predizobrazbo in samo 26,5 % študentov s tehnično in poklicno predizobrazbo. Še večje so razlike pri humanistični literaturi: to literaturo si želi izposoditi kar 82,6 % študentov z družboslovno predizobrazbo in samo 17,4 % študentov s tehnično in poklicno predizobrazbo. Podobno težnjo, a vendar ne s tako velikimi razlikami, opažamo pri iskanju tehnične literature: želi si jo 45,5 % študentov z družboslovno predizobrazbo in 54,5 % s tehnično in poklicno predizobrazbo. Po naravoslovni literaturi sega 66,7 % družboslovcev in 33,3 % tehnikov.

Očitno je torej, da se vsak drži svojega področja. Z vprašanjem v anketi nisem spraševal po dejanski izposoji, ampak po željah glede izposoje določene literature. Mislim, da na podlagi podatkov, dobljenih iz anketnega vprašalnika, večinoma lahko domnevamo, da anketirana populacija ne občuti potrebe po tem, da bi že pridobljeno družboslovno oziroma tehnično predizobrazbo izdatneje dopolnjevala z manjkajočim tehničnim oziroma družboslovnim znanjem.

Ali takšna integralna izobrazba prihodnjim strokovnjakom organizacije dela dejansko ni potrebna, ali pa le v manjši meri, in torej zadostuje pretežno družboslovna ali tehnična izobrazba (odvisno od predizobrazbe)? To bi bil lahko predmet posebne študije.

Tabela št. 3:

PREDIZOBRAZBA (A) IN VRSTA LITERATURE, KI SI JO ŠTUDENTI ŽELIJO IZPOSODITI (B)

A \ B	Družbosl. predizobr.	%	Tehnična predizobr.	%	Skupaj
Družboslovna literatura	25	73,5	9	26,5	34
humanistična literatura	38	82,6	8	17,4	46
tehnična literatura	10	45,5	12	54,5	22
naravoslovna in druga lit.	18	66,7	9	33,3	27
Skupaj	91	70,5	38	29,5	129

NADALJEVANJE ŠTUDIJA IN LASTNA LITERATURA

Z raziskavo sem skušal ugotoviti, ali obstaja povezava med odločitvijo o nadaljevanju študija in številom lastnih učbenikov, strokovnih revij in knjig. Predpostavljal sem, da si nekdo, ki se je odločil nadaljevati študij na II., III. ali IV. stopnji, skuša oskrbeti več lastne literature kot pa tisti, ki tega ne namerava. Predpostavka torej temelji na pričakovanju, da bi tisti, ki nameravajo nadaljevati študij, morali imeti večjo afiniteto do strokovne literature. Statistični podatki tega ne potrjujejo. Razlike glede lastne literature so med tistimi, ki so se odločili nadaljevati študij, in tistimi, ki tega ne nameravajo, tako majhne, da jih imamo lahko za zgolj slučajne. Pri učbenikih in revijah so te razlike skoraj neopazne, vidnejše so le pri lastnih strokovnih knjigah, vendar pa tudi tu niso statistično pomembne.

Pri ugotavljanju vzrokov za to bi morali raziskati motivacije za študij.

Odgovori študentov so prikazani v tabelah št. 4, 5 in 6.

Tabela št. 4: NADALJEVANJE ŠTUDIJA (A) IN LASTNI UČBENIKI (B)

A \ B	Vse	%	Samo nekaj	%	Nič	%	Skupaj
DA	6	7,3	61	74,4	15	18,3	82
NE	4	7,7	38	73,1	10	19,2	52
Skupaj	10	7,5	99	73,9	25	18,7	134

Vse — študenti imajo vse lastne učbenike.

Samo nekaj — študenti imajo samo nekaj lastnih učbenikov.

Nič — študenti nimajo niti enega lastnega učbenika.

Tabela št. 5: NADALJEVANJE ŠTUDIJA (A) IN LASTNE STROKOVNE KNJIGE (B)

A \ B	21	%	11—20	%	1—10	%	0	%	Skupaj
DA	5	7,1	14	20,0	42	60,0	9	12,9	70
NE	5	19,6	5	10,6	32	68,1	5	10,6	47
Skupaj	10	8,5	19	16,2	74	63,2	14	12,1	117

21 in več — študenti imajo 21 ali več lastnih strokovnih knjig. Enako velja tudi v naslednjih stolpcih.

Tabela št. 6: NADALJEVANJE ŠTUDIJA (A) IN LASTNE STROKOVNE REVIJE (B)

A \ B	3 rev.	%	2 rev.	%	1 rev.	%	0 rev.	%	Skupaj
DA	6	7,8	8	10,4	15	19,5	48	62,3	77
DA	4	7,7	6	11,5	12	23,1	30	57,7	52
Skupaj	10	7,7	14	10,9	27	20,9	78	60,5	129

VIŠINA MESEČNIH PREJEMKOV IN IZPOSOJENE KNJIGE IZ KNJIŽNICE

Rezultati raziskave potrjujejo pričakovanja, da si študenti z višjimi mesečnimi prejemki na splošno manj izposojajo iz knjižnice kot študenti z nižjimi mesečnimi prejemki. Prav to pa sproža nov, zanimiv problem. V nadaljevanju bomo namreč ugotovili, da glede lastne literature (strokovne) med enimi in drugimi ni pomembnih razlik.

VIŠINA MESEČNIH PREJEMKOV IN LASTNA STROKOVNA LITERATURA

LASTNI UČBENIKI

Relativne frekvence kažejo večjo razliko le pri primerjavi med študenti z mesečnimi prejemki do 7000 in nad 7000 din v stolpcu »vse« (imajo vse učbenike). Odstotek tistih, ki imajo vse učbenike, je v obeh primerih nizek: 4,4 % pri študentih z mesečnimi prejemki do 7000 din in 13,0 % pri študentih z mesečnimi prejemki nad 7000 din. Odstotek tistih, ki imajo samo »nekaj učbenikov«, pa je celo višji pri študentih z nižjimi mesečnimi prejemki: 81,3 % pri študentih z nižjimi mesečnimi prejemki in 67,4 % pri študentih z višjimi mesečnimi prejemki. Sorazmerno visok je tudi odstotek tistih, ki nimajo nobenega svojega učbenika: v skupini do 7000 din 14,3 %, v skupini z mesečnimi prejemki nad 7000 din pa celo 19,6 %.

V intervjujih so študenti kot glavni razlog za to, da nimajo lastnih učbenikov, navajali možnost izposoje v knjižnici in izposoje med študenti samimi. Glede na padanje življenjskega standarda moramo pričakovati, da tudi v prihodnje količina lastne strokovne

literature ne bo naraščala in da bodo verjetno potrebe po izposoji še večje.

STROKOVNE KNJIGE

Še manjše kot pri učbenikih so razlike med skupino z mesečnimi prejemki do 7000 din in skupino z mesečnimi prejemki nad 7000 din glede lastnih strokovnih knjig. S tem so mišljene knjige, ki jih študenti poleg učbenikov uporabljajo za študij kot dodatno literaturo. Zanimivo je, da ima v razredu »1—10« (študent ima od 1 do 10 svojih strokovnih knjig) skupina z nižjimi mesečnimi prejemki višji odstotek kot skupina z višjimi mesečnimi prejemki (68,8 % in 52,4 %). To samo še potrjuje, da višina mesečnih prejemkov ne vpliva na to, koliko ima kdo lastnih strokovnih knjig. Na vprašanje, zakaj si ne kupujejo več strokovnih knjig, so v intervjujih študenti navajali večinoma naslednje razloge: možnost izposoje iz knjižnice; knjige, ki jih profesorji priporočajo, so razprodane; knjige so predrage.

STROKOVNE REVIEJE

V prejšnjih dveh prikazih navedene ugotovitve veljajo tudi glede tega, koliko imajo študenti lastnih strokovnih revij. Nobene strokovne revije ne dobiva 61,6 % anketirancev, na eno revijo je naročenih 21,1 %, na dve reviji 10,5 % in na tri ali več revij 6,8 % študentov, ki so odgovorili na anketno vprašanje.

Razlike med obema skupinama tudi tu niso signifikantne, čeprav relativne frekvence v razredu »3 revije« (študent ima 3 ali več lastnih strokovnih revij) in v razredu »2 reviji« kažejo, da so študenti z višjimi mesečnimi prejemki tu močneje zastopani; v razredu »1 revija« pa je več tistih z nižjimi mesečnimi prejemki. Razlike niso tako velike, da bi bile ob stopnji pomembnosti 0,05 statistično pomembne.

II

POMOČ PRI ISKANJU LITERATURE

Hotel sem ugotoviti, kolikšen delež pomoči študentom pri iskanju literature imajo profesorji, kolegi, delavci v knjižnici ter drugi in koliko je študentov, ki jim pri tem nihče ne pomaga. Gre za pomoč, ki jo študenti potrebujejo pri zbiranju in izboru litera-

ture za seminarsko ali diplomsko nalogo. V nadaljevanju pa sem ugotavljal pomoč delavcev knjižnice študentom. Ta obsega vsakodnevno pomoč pri izposoji literature ter razne nasvete, kje in kako kaj poiskati v knjižnici.

Podatki, zbrani z anketnim vprašalnikom, naj bi pokazali, ali so razlike glede te pomoči med študenti po letnikih pomembne.

Domnevamo lahko, da ta pomoč z letniki študija upada, ker študenti postajajo vse bolj samostojni. Ob uporabi knjižnice namreč spoznajo njen fond in sistem ureditve, tako da bi bila ta pomoč z višjimi letniki študija vse manj potrebna. Alternativna domneva pa meni, da ni pomembnih razlik glede te pomoči med študenti po letnikih. Študenti v nižjih letnikih potrebujejo manj literature in dosledno tudi manj pomoči, študenti v višjih letnikih pa potrebujejo več literature in, četudi se bolje znajdejo v knjižnici, potrebujejo zaradi večjih potreb enako ali pa še večjo pomoč drugih kot njihovi kolegi v nižjih letnikih.

Iz relativnih frekvenc so razvidne pomembne razlike med letniki. Tudi izračun hi-kvadrat testa presega stopnjo pomembnosti 0,05. Najbolj očitne so razlike v razredu »A« (pomoč profesorjev). Izdelava seminarskih nalog in diplomske naloge nedvomno povzroča večjo potrebo po literaturi, bibliotekarsko znanje in stopnja informacijskega znanja pa ne raste sorazmerno s temi potrebami, zato je nujna večja naslonitev na profesorjevo pomoč.

Tabela št. 7: ŠTUDENTI PO LETNIKI (1) IN POMOČ PRI IZBORU TER PRI ISKANJU LITERATURE (2)

1 \ 2	A	%	B	%	C	%	D	%	Skupaj
II.	31	32,3	38	39,6	16	16,7	11	11,5	96
III.	24	50,3	13	27,1	11	22,9	0	0	48
IV.	24	52,2	14	30,4	7	15,2	1	2,2	46
Skupaj	79	41,6	65	34,2	34	17,9	12	6,3	190

A — profesor; B — kolegi in drugi; C — delavci v knjižnici; D — nihče.

Z anketnim vprašanjem o tem, koliko delavci knjižnice pomagajo študentom pri iskanju literature, sem hotel ugotoviti, ali obstajajo pomembne razlike glede te pomoči med študenti po letnikih. Anketiranci so imeli štiri možne odgovore: delavci knjižnice jim pomagajo pogosto, včasih, redko, nikdar. 70,7 % študentov je odgo-

vorilo, da jim delavci knjižnice pomagajo pri iskanju literature pogosto, 25 % včasih, 3,4 % redko in 0,9 % nikdar.

Zanimivo je, da je kar 79,2 % študentov IV. letnika izjavilo, da jim delavci knjižnice pogosto pomagajo pri iskanju literature, več kot v III. (62,5 %) in II. letniku (71,6 %). Ponoviti moramo to, kar smo že prej ugotovili, da namreč študenti v IV. letniku rabijo več literature zaradi izdelave diplomske naloge, da pa si v štirih letih verjetno ne pridobijo dovolj ustreznega znanja, da bi si sami znali poiskati potrebno literaturo.

UPORABA ABECEDNO-IMENSKEGA KATALOGA

Raziskava o uporabi abecedno-imenskega kataloga spada v širši okvir ugotavljanja uporabe informacijskih virov. V nadaljevanju je prikazana še analiza uporabe stvarnega kataloga in bibliografij. Abecedno-imenski katalog uporablja pogosto 6,7 %, včasih 13,4 %, redko 12,6 %, ne uporablja pa ga 66,4 % študentov. Uporablja ga torej dobra tretjina (33,6 %) anketiranih študentov. K. W. Neubauer³ navaja, da 89 % uporabnikov bibliotek na nemških visokih šolah uporablja abecedno-imenski katalog. Vendar pa dodaja, da so razlike med posameznimi bibliotekami zelo velike. Tako npr. pogosto uporablja abecedno-imenski katalog v Berlinu 77 % študentov, v Hannovru pa le 47 %. K. W. Neubauer tudi opozarja na pomen, ki ga ima prosti pristop do knjižničnega gradiva. Ta nedvomno zmanjša uporabo katalogov. Ker se v knjižnici VŠOD celoten fond nahaja v prostem pristopu, smemo kot »olajševalno okoliščino« za nizek odstotek uporabnikov abecedno-imenskega kataloga upoštevati tudi to okoliščino. Na podlagi zbranih podatkov ni mogoče določiti, kolikšen delež moremo pripisati temu vzroku in kolikšen drugim, npr. neustreznemu znanju s področja bibliotekarstva in informacijskih znanosti.

Število študentov, ki uporabljajo abecedno-imenski katalog, narašča s številom dokončanih letnikov študija. Medtem ko ga uporablja v II. letniku le 23,5 %, ga v III. letniku uporablja že 42,3 % in v IV. letniku 50,0 % anketiranih študentov. Testiranje razlik med letniki s hi kvadratom kaže statistično pomembne razlike pri stopnji pomembnosti 0,05.

V intervjujih so študenti večinoma navajali, da uporabljajo abecedno-imenski katalog za iskanje literature, ki jim jo profe-

³ Benutzerverhalten an deutschen Hochschulbibliotheken. München, New York, London, Paris: Saur, 1979. — str. 219.

sorji priporočajo kot dodatno, v manjši meri pa tudi za iskanje del, ki so jih zasledili v bibliografskih seznamih literature.

UPORABA STVARNEGA KATALOGA

Od stvarnih katalogov ima knjižnica VŠOD UDK katalog, ki zajema celoten knjižni fond.

Analiza uporabe stvarnega kataloga naj bi pokazala aktualnost tega kataloga s strani uporabnikov — študentov. Majhna uporaba stvarnega kataloga — v našem primeru kataloga, zgrajenega po principih univerzalne decimalne klasifikacije — seveda ne more imeti za posledico razmišljanje o ukinitvi tega informacijskega sredstva, ampak ugotavljanje vzrokov, zakaj se ga študenti ne poslužujejo.

Odstotek tistih, ki uporabljajo stvarni katalog, je približno enak kot pri uporabi abecedno-imenskega kataloga. Uporablja ga 34,5 % anketiranih študentov. V IV. letniku je uporaba enaka kot pri abecedno-imenskem katalogu — 50 %; v III. letniku uporablja UDK katalog 39,1 %, v II. letniku pa 27,0 % anketiranih študentov.

V intervjuju so študenti menili, da je preprosteje in hitreje povprašati za literaturo delavca v knjižnici ali pa si jo poiskati na polici kot pa brskati po katalogih.

Direkten dostop do literature, razporejene po strokah, ki v glavnem ustrezajo predmetniku šole, verjetno zelo zmanjša uporabo katalogov.

UPORABA BIBLIOGRAFIJ

Domnevamo, da večina uporablja bibliografije z namenom, da si poišče literaturo za določeno temo ali za določeno strokovno področje. Če je malo tistih, ki uporabljajo bibliografije, bi lahko sklepali, da je malo teh, ki se strokovno ukvarjajo z določenim področjem. Vendar sklep ni pravilen, kajti bibliografije niso edini informacijski vir. Raziskovalcu lahko potrebne informacije zberejo tudi drugi.

Dejstvo je, da morajo vsi študentje VŠOD izdelovati seminarske naloge in na koncu izdelati tudi diplomsko nalogo. Ker opažamo, da je uporaba bibliografij majhna, sledi iz tega, da si morajo študenti na neke druge načine pridobivati informacije o literaturi. Ti drugi načini ali viri so pomoč profesorjev, kolegov ali delavcev knjižnice. Čim manjša je uporaba bibliografij in katalogov, tem večja je potreba po pomoči profesorjev, delavcev knjižnice in

drugih. Iz odgovorov na to vprašanje je razvidno, da se največ študentov obrača na delavce v knjižnici (76,4%), kar dobra šestina anketiranih študentov pa si poišče literaturo neposredno na knjižnih policah.

III

ODDALJENOST OD KNJIŽNICE IN IZPOSOJA

Logično bi smeli domnevati, da oddaljenost pomembno vpliva na izposajo. Uporabniki, ki so oddaljeni, naj bi si izposojali iz knjižnice več literature.

Relativne frekvence sicer kažejo, da je izposoja pri bolj oddaljenih študentih nižja, vendar ne toliko, da bi to bilo statistično pomembno. Odstotek tistih, ki so si v letnem semestru 1983 izposodili 10 ali več knjig, je v obeh skupinah skoraj enak (do 20 km: 9,5%; nad 20 km 9,3%). Na podlagi opazovanj in intervjujev sem ugotovil, da so bolj oddaljeni študenti prisiljeni racionalneje ravnati s časom kot pa manj oddaljeni. Ko pridejo na predavanje, uredijo hkrati druge študijske zadeve (razne zadeve na referatu za študente, konzultacije s profesorji, izposoja ali učenje v knjižnici). Bolj oddaljeni tudi menijo, da se v knjižnici VŠOD še najbolje znajdejo, na kar po njihovih izjavah zelo vpliva uvajalni seminar ob začetku študija. Nekateri tudi navajajo, da druge knjižnice (npr. splošnoizobraževalne knjižnice) sploh nimajo literature, ki jo potrebujejo, ali pa je le-ta vedno izposojena.

ODDALJENOST OD KNJIŽNICE IN POGOSTOST PRIHAJANJA V KNJIŽNICO

Ugotovili smo že, da oddaljenost od knjižnice ne vpliva bistveno na izposajo. Podobno je tudi s pogostnostjo prihajanja v knjižnico. Tudi tu ni bistvene razlike med tistimi, ki so bolj ali manj oddaljeni od knjižnice.

Vzroke za to razkriva porazdelitev odgovorov na 29. anketno vprašanje. Odgovori na to vprašanje naj bi odkrili vzroke za prihajanje v knjižnico. 64,9% uporabnikov prihaja v knjižnico zaradi izposoje; tistih, ki prihajajo včasih zaradi izposoje, včasih zaradi učenja, je 29% in le 6,1% je uporabnikov, ki prihajajo pretežno zaradi učenja. Ker je torej pogostnost prihajanja v knjižnico pogojena predvsem z izposajo, mnogo manj pa z učenjem v knjižnici, veljajo v tem primeru isti razlogi, ki smo jih že v prejšnjem poglavju navedli v zvezi z izposajo.

Tabela št. 8: ODDALJENOST OD KNJIŽNICE (A) IN IZPOSOJA (B)

A \ B	Več kot 10	%	5—10	%	1—5	%	0	%	Skupaj
Do 20 km	6	9,5	28	44,4	17	27,0	12	19,0	64
Več kot 20 km	7	9,3	25	33,3	18	24,0	25	33,3	75
Skupaj	13	9,4	53	38,4	35	25,4	37	26,8	138

Več kot 10 — več kot 10 knjig izposojenih.

SKLEPNE MISLI

V raziskavi je obdelana uporaba dodatne študijske literature. Ugotovitev, da v povprečju skoraj polovica študentov (47,5 %) ne uporablja dodatne študijske literature, je kljub temu, da tega pri nas trenutno ni mogoče primerjati s kako drugo ustrezno raziskavo, opozorilo, da je treba nekaj storiti, če nočemo, da visokošolski študij postane srednješolsko učenje.

Za pozitivno spremembo takšnega stanja je potrebno usklajeno, načrtno in trajno delo vseh tistih, ki so odgovorni za učinkovitost izobraževalnega sistema. Naloga knjižnice v tem okviru je neprestano spremljanje potreb uporabnikov in zagotovitev kar največje dostopnosti do literature.

Poleg tekočega spremljanja potreb uporabnikov je potrebno uvesti tudi večjo disciplino pri vračanju izposojenih knjig. Polovica uporabnikov jih ne vrača redno; med njimi jih 13,2 % vedno prekorači rok izposoje. Kot razloge za prekoračitev izposoje navajajo naslednje: namerno sem jo zadržal dlje, ker sem jo še potreboval (67,1 %), sem pozabil — literature nisem več potreboval (20 %), sem pozabil — literaturo sem še potreboval (12,9 %).

Drugi sklop vprašanj se nanaša na način iskanja literature. Iz rezultatov analize o pomoči, ki jo pri tem študentom nudijo profesorji, kolegi, delavci v knjižnici in drugi, sledi, da so študenti pri iskanju literature močno odvisni od njihove pomoči. Odgovore na alineo: »nihče« (ne pomaga pri izboru in zbiranju literature) sicer ne smemo enačiti s trditvijo, da se ti uporabniki sami, samostojno oskrbujejo z literaturo. Obstaja namreč tudi možnost, da kaj več kot učbenikov do časa anketiranja še niso potrebovali. V prilog temu govori dejstvo, da je teh, ki jim nihče ne pomaga, največ v II. letniku (11,5 %), v III. nič in v IV. 2,2 %. Vsekakor pa so tisti, ki si sami

priskrbijo potrebno literaturo, zajeti v teh odstotkih. Tudi če ne bi upoštevali omenjenega pomisleka, bi jih bilo zelo malo — v celotnem številu anketiranih uporabnikov le 6,3 %. Vzroke za tako majhen odstotek lahko iščemo v dveh smereh:

— slabo poznavanje informacijskih virov in zaradi tega tudi nenavajenost na uporabo le-teh,

— zanesljiveje, lagodneje in včasih tudi hitreje je, če ti naslove potrebne literature — ali pa kar literaturo — posreduje profesor, delavec v knjižnici, kolegi ali kdo drug.

Medtem ko je druga smer le domneva brez dokazov, pa prvo lahko povežemo z odgovori anketiranih študentov o uporabi abecedno-imenskega kataloga, stvarnega kataloga in bibliografij. Abecedno-imenski katalog uporablja 33,1 % anketiranih študentov, stvarni katalog 34,5 %, bibliografije 30,1 %. Nizka uporaba teh informacijskih virov povzroča večje potrebe po pomoči drugih.

Rešitev lahko nakažemo v smeri obsežnejšega in temeljitejšega uvajanja študentov v uporabo knjižničnoinformacijskih sistemov. V zvezi s tem je treba podpreti načrte o usklajenem izobraževanju uporabnikov. Smemo pričakovati, da bi se z boljšim poznavanjem knjižničnoinformacijskih sistemov povečala uporaba informacijskih virov, kar pa bi pomenilo hkrati razbremenitev za vse tiste, ki morajo sedaj nuditi pomoč študentom.

Nekoliko nepričakovana je ugotovitev, da oddaljenost od knjižnice ne vpliva pomembno na izposajo. Študenti v večini primerov ne prihajajo v knjižnico zaradi študija ali učenja, ampak le zaradi izposoje. Na vprašanje, zakaj prihajate v knjižnico, je 64,9 % anketiranih študentov odgovorilo, da prihajajo v knjižnico zaradi izposoje, 29,0 % jih prihaja včasih zaradi izposoje, včasih zaradi učenja in le 6,1 % jih prihaja zaradi učenja. Na temelju teh podatkov smemo sklepati, da študenti v precejšnji meri prihajajo v knjižnico le zaradi izposoje. Ker pa tako manj kot bolj oddaljeni potrebujejo približno enako količino literature za opravljanje izpitov in za druge učne obveznosti, tudi ni bistvene razlike med prvimi in drugimi glede pogostnosti uporabe knjižnice.

Glede na to, da bolj oddaljeni študenti prihajajo v knjižnico ne zaradi študija (saj imajo v večini primerov doma dobre delovne pogoje), ampak le zaradi izposoje, za kar pa porabijo tudi precej časa, bi bilo pametno načrtovati tesnejšo povezavo s splošnoizobraževalnimi knjižnicami v krajih njihovega bivanja ter potrebno število izvodov za študij obvezne literature posredovati tem knjižnicam.

Za uporabnike knjižnice bi morali najti takšne izobraževalne oblike, ki bi bile usmerjene v pridobivanje znanj, s katerimi bi študenti uspeli čim bolj izkoriščati velike količine pogosto »mrtvega kapitala«, ki je lepo in pregledno uskladiščeno v knjižnicah.

BIBLIOGRAFSKI SEZNAM LITERATURE

1. Benutzerverhalten an deutschen Hochschulbibliotheken: Ergebnisse einer mit Unterstützung der Deutschen Forschungsgemeinschaft durchgeführten vergleichende Untersuchung. / mit Beitrag. von Günter Boock... Hrsg. von Karl Wilhelm Neubauer unter red. Mitarb. von Heinrich Meister. — München, New York, London, Paris: Saur, 1979.

2. Corsten S.: Hochschulbibliothek und regionale Aufgaben. // V: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, 1973, Sonderheft 16, str. 225—233.

3. Filo B.: Informacijsko delo v knjižnicah glede na analizo informacij, informacijskih virov in uporabnikov. // V: Knjižnica, 20 (1976), 1—4, str. 16—35.

4. Filo B.: Problemi informacij družbenih ved v knjižnicah in NATIS v Sloveniji. Poročilo o raziskavi. Maribor: Univerzitetna knjižnica, 1978.

5. Die Hochschulbibliothek. Beiträge und Berichte. Hrsg. von Klaus-Dieter Lehmann und Hildegard Hüttermann. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1978.

6. Kranz I.: Literaturversorgung der Studenten an den Hochschulen der DDR. // V: Zentralblatt für Bibliothekswesen, 91 (1977), 7, Teil II., str. 113—123.

7. Schild J.: Aufgaben der Hochschulbibliotheken bei der Erziehung und Ausbildung der Studenten. // V: Zentralblatt für Bibliothekswesen, 91 (1977), 5, str. 209—215.

8. Schwuchow W.: Benutzeranalyse als Grundlage für die Organisation von Informations- und Dokumentationseinrichtungen. // V: Nachrichten für Dokumentation, 22 (1971), 6, str. 237—240.

9. Wersig G.: Zur Systematik der Benutzerforschung. // V: Nachrichten für Dokumentation, 24 (1973), 1, str. 10—14.

10. Windt Th.: Benutzer und Informationseinrichtungen. Ansätze zu einer theoretischen und methodologischen Fundierung der Benutzerforschung. Dissertation. Kassel, 1979.

11. Zur Benutzerforschung in Bibliotheken. Die Situation in der Bundesrepublik Deutschland. Hrsg. G. Bock, F. Heidtmann, K. W. Neubauer, G. Schoch. München-Pullach, Berlin: Verlag Dokumentation, 1972.

DOSTOPNOST INFORMACIJ ZA UPORABNIKE INDOK CENTRA S KNJIŽNICO V SOZD SAVA-KRANJ

Alenka Repič, INDOK center DO Sava-Kranj

UDK 026+002.6(497.12 Kranj) SAVA

REPIČ Alenka: Dostopnost informacij za uporabnike INDOK centra s knjižnico v SOZD Sava - Kranj. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)1, str. 59—65.

V DO Sava-Kranj deluje integralni informacijski računalniški sistem za področje gumarstva in nekaterih spremljajočih dejavnosti, ki omogoča delavcem 17 TOZD Sava-Kranj pa tudi drugim zainteresentom dostopnost do znanstvenih, tehničnih in poslovnih informacij ter primarnih dokumentov. Četudi INDOK center s knjižnico ni član nobenega specialnega informacijskega centra glede na specifičnost dejavnosti SOZD Sava-Kranj, se vendar smiselno vključuje v bibliotečno-informacijski in znanstvenoinformacijski sistem SR Slovenije.

UDC 026+002.6(497.12 Kranj) SAVA

REPIČ Alenka: Accessibility of Information for the Users of the Information and Documentation Centre and Library in Associated Labour Sava-Kranj. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)1, str. 59—65.

An integral computerized information system in the field of rubber industry and accompanying activities is operating at the Sava-Kranj labour organization. It enables Sava's employees of 17 basic organizations of associated labour and several departments as well as others interested in the field to have access to scientific, technical and business information and primary documents. Although the information and documentation centre is not a member of any specialized information centre, regarding Sava's specific activity, it is included in the library-information and scientific information system in the Socialist Republic of Slovenia.

UVOD

Tudi najmočnejše gospodarske organizacije proizvajajo letno le ok. 2% potrebnega znanja za svoje delo. Vse ostale znanstvene in tehnične ter poslovne informacije (v nadaljnjem besedilu: informacije) morajo poiskati v zunanjih virih. Danes je na svetu že 3000 komercialnih baz podatkov, ki so v glavnem v rokah razvitih držav. Samo ZDA ima 1800 baz podatkov. Potreba po znanju oziroma po informacijah se vedno bolj kaže tudi v našem gospodarstvu. Za obvladanje vedno večjih količin informacij in za njihovo posre-

dovanje uporabnikom je potrebno v delovni organizaciji organizirati INDOK službo oz. center, ki se vključuje tudi v mrežo obstoječih informacijskih sistemov.

ORGANIZACIJA SOZD SAVA - KRANJ

SOZD Sava-Kranj je edino gumarsko podjetje v SR Sloveniji in je med vodilnimi delovnimi organizacijami za to vejo industrije v SFR Jugoslaviji. SOZD Sava-Kranj sestavlja 17 TOZD: v Kranju so TAP (Tovarna avtopnevmatike), Gumeno tehnični izdelki, Klinasti jermeni, Velopnevmatika, Umetno usnje, Tehnični in kemični izdelki, Lovski material in embalaža, Vzdrževanje, Energetika, Izobraževalni center, Družbena prehrana in samski domovi, Blagovni promet; v Ptujju je TOZD Gumarna, v Ljubljani Kemična tovarna Moste in Totra, v Nišu (SR Srbija) TOZD Vulkan, v Rumi (AP Vojvodina) pa TOZD Ruma.

RAZVOJ IN ORGANIZACIJA INDOK DEJAVNOSTI V DO SAVA - KRANJ

Specialna biblioteka — sestavljena iz knjižnice in INDOK službe — nudi storitve ustanovitelju: Organizaciji združenega dela, temeljni organizaciji združenega dela, organu družbenopolitične skupnosti, družbeni in drugi organizaciji, pravijo jugoslovanski standardi za specialne knjižnice. V tem smislu mora INDOK center s knjižnico služiti s posredovanjem znanstvenih in strokovnih dokumentov (v nadaljnjem besedilu: dokumenti) in informacij vsem TOZD SOZD Sava-Kranj, pa tudi zunanjim uporabnikom za področje gumarstva. Zaradi specifičnosti svojega dela je DO Sava-Kranj, kjer je lokaliziran INDOK center s knjižnico (v nadaljnjem besedilu: INDOK ali oddelek), že zgodaj ustvarila sorazmerno bogato specialno knjižnico. Z naraščajočim številom strokovnih in raziskovalnih delavcev pa so se povečale potrebe po informacijah vseh vrst. Tako je bil l. 1969 v okviru Razvojno-tehnološkega inštituta ustanovljen INDOK kot samostojni oddelek. Ker je število informacij z leti preraslo možnost ročne obdelave podatkov, je oddelek začel l. 1977 s prenosom celotnega sistema na računalniško obdelavo. IBM — IRMS računalniški paket so računalniški strokovnjaki v Savi v letih 1977—1984 že skoraj povsem predelali glede na potrebe uporabnikov INDOK. L. 1983 pa so bili programi prede-

lani za delo na terminalih, ki jih sedaj priključujejo. Lastna baza podatkov obsega približno 17.000 dokumentiranih dokumentov, vsak od njih je izbran glede na potrebe uporabnikov, tj. strokovnih in raziskovalnih delavcev s področja gume, umetnega usnja, umetnih mas in kemičnih izdelkov, prava, samoupravljanja, političnih ved in ekonomije.

Organizacijsko je INDOK od ustanovitve dalje samostojni oddelek Razvojno-tehnološkega inštituta, njegova dejavnost pa se je močno razširila. Tako je danes v oddelku zajeta vsa dejavnost od izbora do naročanja dokumentov, njihovega dokumentiranja in posredovanja informacij uporabnikom do izdelave gumarske terminologije in organiziranja založniške dejavnosti. Vse to zahtevno delo opravljajo 4 dokumentalisti z ustrezno visoko izobrazbo (vodja INDOK in 3 dokumentalisti) in en knjižničar. Procesiranje dokumentov, tvorbo lastne baze podatkov, pa opravlja Služba informacijskih sistemov Sava-Kranj na računalniku IBM 4341/LO1. INDOK je za uporabnike odprt 8 ur dnevno.

INDOK obsega:

1. specialno knjižnico
2. INDOK za informacije s področja gumarstva
3. INDOK za informacije s področja prava, samoupravljanja in političnih ved
4. izdelavo štirijezičnega gumarskega terminološkega slovarja
5. urejanje in izdajanje Obzornika — strokovnega glasila delavcev Save.

DEJAVNOSTI INDOK

1. *Specialna knjižnica*

Specialna knjižnica se vključuje v bibliotečno-informacijski sistem SR Slovenije s pomočjo svoje matične knjižnice, tj. Centralne tehniške knjižnice Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, s katero tesno sodeluje v sodobnih povezovalnih procesih: v koordinaciji nabave tujih dokumentov, v sestavi centralnih katalogov in v medknjižnični izposoji. Odpoved podvajanih naslovov tujih revij pa v zadnjem času spodbuja INDOK k živahnejšemu povezovanju tudi z drugimi specialnimi in univerznimi knjižnicami, ki so obdržale v koordinaciji nabave tujih serijskih publikacij določene naslove revij, ki se jim je INDOK moral odpovedati, pa obravnava vajo njegova področja.

Specialna knjižnica je urejena po standardih za specialne knjižnice (AIK, naslovni in UDK katalogi). Uporabniki imajo prost pristop do monografij in zadnjega letnika serijskih publikacij. Knjižnica hrani v svojih fondih ok. 7000 monografij in 225 naslovov serijskih publikacij, trenutno pa jih je naročenih 126. Knjižnica naroča dokumente po skrbni preučitvi izposoje in po posvetovanju z uporabniki. Domače serijske publikacije gredo v kroženje, za tuje pa se redno izdelujejo fotokopije kazal po izboru uporabnikov (signalne informacije). Za uporabnike izdeluje in organizira fotokopije po naročilu.

2. INDOK za informacije s področja gumarstva

Povezovanje specialnih knjižnic v specializiranih informacijskih centrih (SIC) v znanstvenoinformacijski sistem, v okviru katerega sodelujejo pri sestavi skupne baze podatkov, pri organiziranju pretoka informacij in pri pospeševanju informacijsko-dokumentacijske dejavnosti, je tudi določeno — kot povezovanje knjižnic v bibliotečnoinformacijski sistem — v Zakonu o knjižničarstvu iz l. 1982 in v predpisih s področja raziskovalne dejavnosti. Glede na temeljno dejavnost SOZD Sava-Kranj naj bi se INDOK vključil kot član v SIC za kemijo v Ljubljani. Ker pa le-ta ne tvori s člani SIC skupne baze podatkov, je INDOK moral za področje gumarstva sam ustvariti lastno bazo podatkov, pač pa uporablja storitve SIC za kemijo.

INDOK zbira, selekcionira in dokumentira dokumente ter posreduje uporabnikom informacije ali samoiniciativno ali na zahtevo, in sicer:

a) zbira in selekcionira dokumente na podlagi poznavanja dela uporabnikov (pregled letnih planov, tekočih nalog SOZD Sava) in stalnih stikov z uporabniki. Dokumente zajema s področja surovin, tehnologije, izdelkov, opreme, ekonomije, prava, vodenja in spremljajočih dejavnosti;

b) dokumentira dokumente po deskriptorskem sistemu koordinatnega indeksiranja. Informacija o dokumentu obsega deskriptorje, bibliografske podatke in anotacijo. Vsaka informacija je opremljena z zaporedno številko, ki je lastna le ustreznemu dokumentu. Poleg številke stoji oznaka za vrsto dokumentov (članek, separat, prospekt, patent, standard). S kombinacijo številke pa se informacija razporedi v področje, v katero spada;

c) informira uporabnike na več načinov:

— izdaja referativni časopis Bilten, v katerem objavlja po področjih sortirane informacije iz lastne baze podatkov. Uporabniki s pomočjo kazal izberejo področja, ki jih zanimajo, in naročijo primarne dokumente na podlagi izbranih informacij. Primarni dokumenti, citirani v informacijah, so uporabnikom vedno na razpolago v obliki fotokopij (članki iz revij in časnikov) ali kot original (prospekti, poročila ipd.). Bilten izhaja tri do štirikrat letno v sto izvodih in ga prejemajo skupine strokovnih delavcev iz skupnih služb in vsi TOZD Sava-Kranj, v SR Sloveniji in izven nje;

— izdvaja informacije za vodenje, ki izhajajo v isti obliki kot Bilten, in sicer pod naslovom Selektivne bibliografije;

— izloča pri izboru dokumentov za dokumentiranje in procesiranje zanimive informacije, ki pa nimajo trajne vrednosti, jih zato ne vlaga v lastno bazo podatkov, ampak le objavlja v obliki izvlečkov kot Informacije. Te objavljajo tudi preglede zanimivih knjig, novih knjig, naročenih serijskih publikacij, sejmov, seminarjev in konferenc;

— izdeluje in razpošilja fotokopije, ki so zanimive le za posamezne uporabnike;

— razpošilja prospekte za razne publikacije;

— ustno obvešča o aktualnih podatkih.

d) Po naročilu uporabnikov INDOK posreduje naslednje storitve:

— izdeluje retrospektivne preglede na določeno temo iz lastne baze podatkov v obliki računalniških izpisov. Informacije na teh izpisih obsegajo bibliografske podatke o dokumentih in anotacije;

— išče odgovore na zahtevo uporabnikov tudi v bazah podatkov SIC (specializiranih informacijskih centrov v SRS), npr. pri SIC za kemijo, FNT-VTOZD Kemijsko izobraževanje in informatika v Ljubljani (Chemical Abstracts Search), pri SIC za graditeljstvo, CTK, (RSWB), pri SIC za inženirstvo, CTK, (COMPENDEX), pri SIC za strojništvo, Fakulteta za strojništvo, (ISMEC) ter pri drugih delovnih organizacijah (Zavod SRS za statistiko, Gospodarska zbornica Slovenije itd.);

— organizira izdelavo SDI profilov za profile uporabnikov, ki jih lastna baza podatkov ne pokriva. SDI v obliki kartic dvakrat mesečno posreduje iz baze podatkov Chemical Abstracts Search SICH za kemijo;

— naroča ON LINE informacije prek Informacijskega centra v Ljubljani pri LOCKHEED/DIALOG Information Systems, Palo Alto, ZDA. Po preučitvi in testiranju baz podatkov INDOK sedaj uporablja baze RAPRA, CA in PROMPT.

3. *INDOK za informacije s področja prava, samoupravljanja in političnih ved.*

INDOK deluje po istih načelih kot zgoraj omenjeni, le da dokumentira, procesira in posreduje informacije uporabnikom s svojega področja dela.

4. *Izdelava štirijezičnega gumarskega terminološkega slovarja poteka v skladu s SAZU. Obdelava je računalniška. Programi so v delu.*

5. *Strokovno glasilo delavcev SOZD Sava-Kranj Obzornik spodbuja strokovnjake in raziskovalce k objavljanju svojih del in obvešča druge sodelavce o dosežkih SOZD.*

RAZVOJ DEJAVNOSTI

Za prihodnost so v smislu doseganega razvoja INDOK DO Sava - Kranj izdelani načrti, ki naj bi jih sproti prilagajali potrebam uporabnikov in hkrati napredku na področju informatike/dokumentacije.

V DO Sava - Kranj sedaj uvedeni terminali bodo informacije še bolj približali uporabniku, ker bo te mogel sam neposredno iskati na terminalu. V načrtu je tudi vnos informacij o patentih — te so že v delu — o standardih in knjigah na isti sistem, obenem pa tudi pritegnitev posameznih raziskovalcev in strokovnih delavcev v pomoč dokumentiranju dokumentov. Na ta način se bo povečal vnos podatkov (input) in izboljšala kakovost dokumentiranja. Povrh vsega pa je prevzel INDOK tudi vlogo ON LINE vzgoje uporabnikov znanstvenih in tehničnih informacij. Dopolnitev informacijskega sistema DO Sava - Kranj pa pomeni načrtovana vključitev v širše informacijsko omrežje, ki bo omogočala hitro dopolnjevanje informacij s področja gumarstva in mejnih področij. Takšen razvoj bo zagotovil uporabnikom informacij še bolj selektivne, točne in hitre informacije.

ZAKLJUČEK

Delavcem SOZD Sava-Kranj in drugim uporabnikom s področja gumarstva so z integralnim sistemom informiranja dostopne informacije v naslednjih oblikah:

1. *primarni dokumenti*: knjige, serijske publikacije (v specialni knjižnici), prospekti, separati, potna poročila, strokovna poročila, kongresno gradivo, elaborati, tržne analize, diplomatska in podiplomska dela, pravni predpisi in samoupravni akti (v INDOK);

2. *lastna baza podatkov*, ki je posredovana uporabnikom prek terminala, Biltena in retrospektivnih pregledov;

3. *informacije iz drugih delovnih organizacij, ki jih organizirata specialna knjižnica in INDOK*:

retrospektivni pregledi, SDI, medknjižnična izposoja primarnih dokumentov, posredovanje fotokopij primarnih dokumentov;

4. pridobivanje ON LINE informacij iz Lockheed/Dialog informacijskega sistema (ZDA).

LITERATURA

1. Jugoslovanski standardi za specialne biblioteke. — V: Šesta skupina Saveza društva bibliotekara Jugoslavije. — Sarajevo, 23.—24. oktobra 1975. — Sarajevo, 1976. — str. 141—147.

2. Repič, Alenka: INDOK v delovni organizaciji Sava-Kranj. — V: Uporaba novejših metod v INDOK sistemih (seminar). — Škofja Loka, 12.—14. maj 1975. — Ljubljana: Zavod za tehnično izobraževanje, 1975.

3. Repič, Alenka: Naš INDOK — Kaj je to? — Sava, 20/1980, št. 13—14, str 10.

4. Repič, Alenka: Informacijsko-dokumentacijska dejavnost v DO Sava-Kranj. — Vestnik Slovenskega kemijskega društva, 29/1982, št. 4, str. 361—369.

5. Sušnik, Franc: Sava Kranj si prizadeva za izgradnjo domače surovinske osnove. — Vestnik Slovenskega kemijskega društva, 29/1982, št. 2, str. 149—158.

6. Šlajpah, Mara: Sistem specialnih knjižnic v SR Sloveniji. — V: 10. skupščina Saveza društva bibliotekara Jugoslavije. — Opatija, 19. do 20. 3. 1984.

PRIPRAVE ZA ZAJEMANJE PODATKOV O RAZISKOVALNEM DELU UNIVERZE V MARIBORU

Breda Filo, Univerzitetna knjižnica Maribor

UDK 002.66:027.7/497.12/

FILO Breda: Priprave za zajemanje podatkov o raziskovalnem delu Univerze v Mariboru. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)1, str. 66—73.
Informacijski sistem obeh slovenskih univerz, ljubljanske in mariborske, bosta sestavljala podsistem za pedagoški proces in podsistem za zajemanje podatkov o raziskovalnem delu visokošolskih delavcev. Avtorica piše o tem, kako se posebna skupina mariborske univerze pripravlja na to delo. Delati je začela že decembra 1983 in že pripravlja obsežen osnutek za sistem zajemanja podatkov o raziskovalnem delu v Mariboru. Avtorica potem podrobno piše o tem osnutku in o problemih, ki se v zvezi s to novostjo pojavljajo.

UDC 002.66:027.7/497.12/

FILO Breda: Preparing Research Work Data Input System of the University of Maribor. Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)1, str. 66—73.
The information system of Slovene universities — of the University of Maribor and of the Edvard Kardelj University — will consist of two subsystems; of the pedagogical process subsystem and of the university research work data input system. Special group at the University of Maribor is preparing for the work and it has already issued a comprehensive project of the Maribor research work data input system. Further on author details the project and the problems which appear.

V visokem šolstvu se odvijata dva temeljna in med seboj tesno povezana procesa — pedagoški in raziskovalni proces. Oba je mogoče obvladati le s sodobno zasnovanim in integriranim informacijskim sistemom. Priprave za zajemanje podatkov o pedagoškem procesu so v polnem teku ali pa so celo že končane na ljubljanski univerzi. Na mariborski univerzi pa je decembra 1983 začela delati delovna skupina, katere naloga je, da pripravi vse potrebno za organizacijo in izvedbo podsistema za zajemanje podatkov o raziskovalnem delu delavcev visokošolskih delovnih organizacij, vključenih v Univerzo v Mariboru. Oba informacijska podsistema — podsistem za pedagoški proces in podsistem za raziskovalni proces bosta sestavljala enoten računalniško podprt informacijski sistem obeh univerz v Sloveniji.

Naloga informacijskega podsistema je bila že vnaprej začrtana. Informacijski podsistem za zajemanje podatkov o raziskovalnem delu mora služiti:

1. načrtovanju in usmerjanju razvoja raziskovalne dejavnosti na univerzi,
2. nalogam, ki jih imajo knjižnično-dokumentacijsko-informacijski sistem v Mariboru, v Sloveniji in v Jugoslaviji,
3. potrebam habilitacijske komisije,
4. ugotavljanju rezultatov in analizi učinkovitosti raziskovalnega dela.

Družbeno izhodišče podsistema je v družbenem sistemu informiranja, katerega del naj bi tudi bil. Osnovni koncepti delovanja tega, pa tudi vseh drugih informacijskih sistemov, so izraženi predvsem v 11. členu Zakona o temeljih družbenega sistema informiranja, ki se glasi: »Delovanje družbenega sistema informiranja temelji zlasti: na zagotavljanju dostopnosti podatkov in informacij ob enakih pogojih vsem njegovim subjektom, na preprečevanju večkratnega evidentiranja in zbiranja ter neracionalne obdelave, hrambe in prenosa podatkov in zagotavljanju pogojev za uporabo mednarodnih standardov.« Vsebina tega člena je tudi osnovni princip za organizacijo in bodoče delovanje informacijskega podsistema za raziskovalno dejavnost, to je: *podatki za vse potrebe uporabnikov se zajemajo le enkrat.*

Delovna skupina je za razpravo pripravila precej obsežno delovno gradivo Osnutek enotnega sistema zajemanja podatkov o raziskovalnem delu za pripravo integriranega informacijskega sistema Univerze v Mariboru. V gradivu je poskušala predstaviti vse elemente, ki jih je potrebno pri organizaciji informacijskega podsistema upoštevati.

Zbrali smo ugotovitve, ki so se uveljavile v slovenski in mednarodni praksi. Osnovnemu gradivu je zato priključen obsežen snop prilog, ki vsebuje kopije ustreznih standardov, priporočil, obrazcev ipd.

Začrtana naloga obsega raziskovalno dejavnost v celoti. To pa se odraža v različni strukturi podatkov. Podatki, ki dajejo potrebne informacije za načrtovanje, evidentiranje in analizo raziskovalnega dela, so bistveno drugačne od tistih, ki dajejo podatke o dokumentih. V začetku dela delovne skupine je bil izredno močan poudarek na vrednotenju raziskovalnega dela. Zato smo natančno pregledali v Priročniku Frascati predloge za standardizirano zajemanje podatkov v raziskovalni in razvojni dejavnosti, ki jih je pripravila

Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD) in Priporočila za mednarodno statistiko znanosti in tehnologije, ki jih je na podlagi pripomb in izkušenj nekaterih držav sprejel UNESCO na 20. generalni konferenci v Parizu l. 1978. Delovna skupina je menila, da bi glede na mednarodno uveljavitev teh kriterijev bilo koristno primerjati definicije o raziskovalni dejavnosti in razvojnem delu obeh dokumentov z Zakonom o raziskovalni dejavnosti in z Navodili za popis raziskovalnih organizacij. Prav tako bi bilo potrebno primerjati klasifikacijo in metodologijo statističnih podatkov s slovensko in jugoslovansko uradno statistiko, ki jo priporoča Priročnik Frascati v 2. izdaji. S temi vprašanji naj bi se poglobljeno ukvarjali posamezni strokovnjaki. Vendar metodo za analizo raziskovalne dejavnosti in uporabnega predloga za kategorizacijo raziskovalnega dela še nismo dobili. Profesorica za statistiko pa je pripravila potrebno analizo in izbor podatkov za statistiko, ki jih mora sistem vključevati.

Drugo, najboljše poglavje Osnutka obravnava naloge in posamezne sestavine knjižničnoinformacijskega sistema. Predstavili smo vsa strokovna navodila, ki so namenjena konstituiranju enotnega sistema znanstvenih informacij: Navodilo o pravilno urejeni informacijsko-dokumentacijski dejavnosti (RSS 1981), standarde za informacijsko dejavnost, posebej še ISBD ter vhodni dokument, ki je v rabi v Sloveniji, kratko navodilo za sestavo izvlečka, register raziskovalcev RSS, skratka, predstavili smo celoten vidik eference raziskovalnega dela univerze. V tem sklopu smo obdelali tudi problem tajnosti. Čeprav Zakon o raziskovalni dejavnosti in raziskovalni skupnosti določa v 11. členu, da so rezultati raziskovalnega dela javni, v praksi srečujemo prav nenavadne poglede na dostopnost raziskovalnih rezultatov. Rezultat tega je zaprtost dokumentov, nedostopnost, ki je v nasprotju z vsemi normami, uveljavljenimi v raziskovalni dejavnosti zadnjih stoletij. Pri razlagi tajnosti smo se v celoti opirali na ISO standard 5966 (1982) o oblikovanju raziskovalnih poročil. Standard upošteva možnosti in omejitve dostopnosti in klasifikacijo zaupnosti. Opozarja pa, da morajo biti omejitve distribucije dokumenta podane posebej in to v obliki in na mestu, ki ga zahteva organizacija ali varnostna služba. Če je poročilo klasificirano kot zaupno, sta lahko naslov in synopsis opremljena z nižjimi stopnjami zaupnosti in jih lahko bibliografija popiše. Pomembno pa je, da raziskovalci vedo, kaj klasifikacija zaupnosti raziskovalnega dela zanje kot raziskovalce pomeni, saj ostajajo anonimni. Opozorili smo zato še posebej na priporočilo UNESCO za oblikovanje znanstvenih člankov, ki so namenj-

njeni publiciranju. (Guide pour la redaction des articles scientifiques destines la publication, UNESCO SC/Md 5, Paris, 1968, točka 10 se glasi: »Če mora zaradi vprašanj industrijske lastnine ali narodne zaščite avtor zmanjšati obseg znanstvenih informacij, ki jih vključi v članek, potem članek ne sodi več v kategorijo originalnega znanstvenega dela, ampak v kategorijo predhodnega obvestila ali v prvi zapis.«) Raziskovalci bi morali poznati tudi točko 12 istega priporočila, ki pravi, da se je treba izogibati citiranju osebnih navedb iz dokumentov, ki imajo omejen natis ali niso dostopni javnosti. Dokumenti, ki jih ima neka država ali organizacija za tajne, se ne smejo omenjati. Tajnost nekega raziskovanja ima torej za raziskovalca in njegovo mesto v znanstvenem svetu težke posledice. Brez resnično utemeljenih vzrokov za tajnost se raziskovalci v svetu ne odločajo za kategorizacijo tajnosti. Z upoštevanjem mednarodnih norm bomo morda le opravili z navado profesorjev, da navedejo študentu za seminarsko nalogo nekaj referenc za dokumente, ki so v rokah peščice strokovnjakov. Da navedem najbolj nesmiselno posledico nerazumevanja posredovanja rezultatov znanstvenega dela!

Zelo pomembno pa je, da vsaka informacijska služba vsebuje tudi že sama instrumente za zaščito avtorske pravice in industrijske lastnine. Prvi korak k temu je izjava na posebnem obrazcu, s katero se avtor s podpisom obvezuje, da bo pri vsaki uporabi disertacije citiral avtorja ter navajal šolo, na kateri je bila le-ta sprejeta, in da je ne bo uporabil za nikakršne komercialne namene. Podobno izjavo bi moral avtor podpisati pri izposoji raziskovalne naloge in podobnega polpubliciranega gradiva. Tak obrazec že podpisujejo uporabniki, ko dobe podobno gradivo po medbibliotečni izposoji iz inozemskih knjižnic. Potrebno je, da začnemo takoj take obrazce uporabljati tudi v slovenskih knjižnicah.

Bistveni element dostopnosti gradiva pa je fizična prisotnost dokumentov v knjižničnoinformacijskem sistemu. V teh mesecih priprav se je dokončno uveljavilo stališče, da morajo biti prav vsi dokumenti, ki jih pišejo sodelavci univerze, prisotni v knjižnicah posameznih visokošolskih delovnih organizacij v originalu ali v kopiji. V praksi bo mogoče to doseči le z doslednostjo in vztrajnostjo. Bilo pa bi veliko lažje, če bi dolžnosti knjižnice in knjižničarja bile v takih primerih jasno opredeljene ter družbeno verificirane. Zadnji čas je, da začnemo pripravljati kodeks etike knjižničnih delavcev. Kodeks bo knjižničarje obvezoval, kot obvezuje vsakega strokovnjaka njegova poklicna etika. Ta obveza pa bo tudi družbeno priznana. S tem pa bo kodeks postavil knjižnične delavce in knjiž-

nice na mesto, ki jim gre v sistemu prenosa znanja in kulturnih dobrin.

Osnutek vsebuje tudi navodila, ki ga habilitacijska komisija predpisuje za bibliografijo ter razporeditev gradiva, ki ga je uvedla Visoka ekonomsko-komercialna šola za analizo učinkovitosti raziskovalnega dela. V osnutku smo pokazali tudi primerjavo vključevanja dokumentov v Biografiji in bibliografiji univerzitetnih učiteljev in sodelavcev ljubljanske in mariborske univerze v posameznih izdajah. Zelo sumaričen prikaz uvrščanja dokumentov že pokaže, da so se kriteriji in razporeditev gradiva v posameznih izdajah spreminjali. Ostali pa so nerazčiščeni kriteriji o raziskovalnih poročilih, ki so enkrat uvrščeni med izvedena dela, drugič med samostojne publikacije.

Tipologija, ki smo jo pripravili v drugi fazi dela, je zato poskušala razčistiti prav ta problem. Tipologija prav gotovo ni popolna. Že zato ne, ker nastajajo vedno nove oblike dokumentov. Vključiti pa bo treba še nekatere specifične oblike dokumentov. Za organizacijo informacijskega sistema o raziskovalni dejavnosti pa je nujno, da se le-ta opre na določeno sistematiko gradiva. Bistvo predlagane tipologije so trije osnovni deli: A. Publikacije, B. Polpublikacije, C. Izvedena dela. Med publikacije se uvrščajo samo tiskani in objavljeni dokumenti, ki se razširjajo v knjigotrški mreži. Publikacije se dele na samostojne publikacije, na prispevke v serijskih publikacijah, zbornikih ipd. ter na posebno poglavje, kjer smo delež avtorja opredelili kot sekundarno avtorstvo (uredništvo, priredbe, prevodi, ilustracije ipd.). V okviru teh poglavij so nanižane posamezne vrste publikacij. Pri večini smo napisali kratko oznako. Tipologija dokumentov ni namreč namenjena samo knjižničnim delavcem in računalničarjem, ampak predvsem sodelavcem univerze, ki bodo sami označevali vrsto svojega dokumenta. Pri člankih smo zato prevzeli obširne oznake, ki jih imajo uveljavljene strokovne revije za kategorizacijo člankov.

Drugi del, B, niza polpublicirane dokumente. Kot polpublicirane dokumente smo označili vse tisto gradivo, ki je v kakršnikoli razmnoževalni tehniki izdano zunaj knjigotrške mreže in ima znanstveno, umetniško ali praktično informacijsko vrednost. Drugi del se prav tako deli na samostojne dokumente in prispevke v serijskih publikacijah. Tretji del C, vsebuje dela oziroma izvedena dela. Tu so razporejene vse dejavnosti, ki jih opravljajo raziskovalci in sodelavci univerze, rezultat te dejavnosti pa ni dokument kot vir prenosa znanstvene ali strokovne informacije. Sem sodijo vse vrste umetniških stvaritev ali poustvaritev na likovnem,

glasbenem, gledališkem področju ter konsultanska dejavnost, katere dokument je v bistvu poročilo o opravljenem delu, ki sodi v arhiv delovne organizacije in ni namenjen prenosu znanja.

Omenila sem že, da bo tipologijo potrebno dopolnjevati. Razporeditev gradiva v tri dele, A B C, pa je bistvena. Ta razvrstitev je program, program sanacije dostopnosti rezultatov raziskovalne dejavnosti v Sloveniji. V razpravah na Univerzi sem tako razporeditev utemeljevala s težnjami v svetu, kjer tudi poskušajo rešiti problem dostopnosti polpubliciranega gradiva. O tem gradivu so govorili na kongresu nacionalnih bibliografij l. 1978 v Parizu. V okviru EGS pa je ustanovljen poseben projekt SIGLE, ki organizira zbiranje in dostopnost tega gradiva v okviru dežel članic EGS.

Tipologija je obsežna. Obsega 7 strani. Tako podrobna razdelitev ni primerna za končno obliko bibliografije. Na osnovi predlaganega sistema smo pripravili shemo za razporeditev gradiva v tiskani bibliografiji:

A. *Publikacije* (objavljeni dokumenti)

I. Samostojne publikacije

II. Prispevki v serijskih publikacijah

a) znanstveni prispevki

b) strokovni prispevki

c) poljudni prispevki

III. Sekundarno avtorstvo

B. *Polpublicirani dokumenti*

I. Samostojni dokumenti

II. Prispevki v serijskih publikacijah

C. *Izvedena dela*

Tudi v bibliografiji ostaja princip informacijske tipografije dokumentov, ki edina daje določene stvarne in objektivne kazalce za označevanje. Vrednotenje dokumentov na znanstvene in neznanstvene je ostalo samo pri prispevkih v serijskih publikacijah. Tu se namreč lahko naslanjamo na kriterije, ki jih uveljavljajo strokovne revije. Mnogi članki imajo že potrebno oznako, ki jo določajo recenzenti strokovnih revij. Katere vrste dokumentov pa ne bodo uvrščene v bibliografijo, bo morala določiti še delovna skupina ali kakšen drug gremij. Uredniki sedanjih bibliografij univerze predlagajo, da te določitve nikakor ne bi prepuščali vsakokratnemu uredniškemu odboru.

Kako bo praktično potekalo zajemanje podatkov?

Dokument bo prinesel avtor v knjižnico svoje šole. Del obrazcev bo izpolnil avtor sam, ostalo pa knjižničar na šoli. Kopijo vhodnega dokumenta bo knjižničar poslal v UKM, kjer bomo vhodni dokument pregledali in ga vnesli v računalnik.

Tak postopek je preprost, če gre za objavljene dokumente. Če pa gre za polpublicirano gradivo, se stvar zaplete. Oblika polpubliciranih dokumentov je zaradi slabih tehničnih ali finančnih možnosti, deloma pa tudi zaradi neznanja, pogosto tako pomanjkljiva, da onemogoča ali vsaj zelo otežuje dostop do teh dokumentov. Ker pa so izredno pomemben vir informacij, obstajajo za njihovo oblikovanje v standardu ISO 5966 tudi podrobna navodila. Za razpravo smo prevzeli predloge, ki jih ISO 5966 določa za oblikovanje naslovne strani in podatkovnega lista.

Podatkovni list je del dokumenta in vsebuje podatke, ki omogočajo najbolj racionalno in zanesljivo obdelavo v informacijskih sistemih. Podatkovni list smo najprej preuredili in ga povezali z obrazcem za analitično informacijo o dokončnem delu (Obrazec št. 402/57-4/74), ki ga je RSS predpisal v Navodilu za obvezno sestavo elaborata.

Delovna skupina je postavila določilo: vsak dokument, ki ga avtor vključuje v svojo bibliografijo oziroma v poročilo o delu, mora imeti:

naslovno stran,

podatkovni list dokumenta,

znanstvena dela pa tudi izvleček v slovenščini in v enem od svetovnih jezikov.

K temu smo pripravili tudi navodilo za oblikovanje naslovne strani in podatkovnega lista.

Ker pa so to novosti, ki bodo povzročile težave in verjetno negotovanje, je univerza dokončno izdelavo navodil za zajemanje podatkov o opravljenem raziskovalnem delu naložila Inštitutu za ekonomiko, organizacijo in informatiko pri VEKŠ. Naloga Inštituta je, da pripravi najbolj racionalne postopke zajemanja podatkov in tako obliko obrazcev, da bodo vsebovali vse potrebne podatke. Podsystem za zajemanje podatkov o raziskovalnem delu bo imel namreč štiri baze: o raziskovalcu, o raziskovalni dejavnosti, o raziskovalnem delu in rezultatih (dokumentih). Bistveni del tega skupnega in sestavljenega obrazca je vhodni dokument za obdelavo dokumentov v knjižničnoinformacijskem sistemu, ki ga že pozna-

mo. Ta vhodni dokument je že dobil dokončno obliko v treh varian-
tah: za monografije in raziskovalne naloge prvo obliko, za članke v
serijskih publikacijah in prispevke v monografijah drugo obliko ter
za izvedena dela tretjo obliko.

NUK bo te oblike vhodnih dokumentov predlagal kot minimal-
ni vhodni dokument ki mu bodo lahko posamezni centri doda-
jali svoje specifične podatke.

V Sloveniji bomo tako lahko povezali vse baze podatkov za
prenos znanja v enoten knjižničnoinformacijski sistem.

REFERALNA LITERATURA — INSTRUMENT INFORMATORJA

(Ob oblikovanju kataloga referalne literature v NUK)

*Vilenka Jakac-Bizjak, Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani*

UDK 027.5:002.6/497.12/

JAKAC-BIZJAK Vilenka: Referalna literatura — instrument informatorja. (Ob oblikovanju kataloga referalne literature v NUK.) Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)1, str. 74—79.

Prispevek prinaša nekaj misli o referalni literaturi in o informacijski službi v takšni knjižnici, kot je Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani. Informator se danes ne more več znajti v velikanski množini publiciranega gradiva, pa če je še tako razgledan in sposoben. Posluževati se mora cele vrste pomagal in zelo pomembno je torej, kako gradi svojo referalno zbirko. Avtorica nadalje piše o tem, kako so v NUK oblikovali katalog referalnih publikacij, ki je računalniško obdelan.

UDC 027.5:002.6/497.12/

JAKAC-BIZJAK Vilenka: Reference Literature — the Instrument of Information Librarian. (The Formation of a new Reference Literature Catalogue in the National and University Library of Slovenia.) Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)1, str. 74—79.

This contribution represents some new approaches to the reference literature and information service in the libraries such as National and University Library of Slovenia. The information librarians can not manage the huge quantity of published material, no matter how well qualified or trained they are. Various shifts are therefore inevitable and the organization of the reference literature collection is of great importance.

The author describes the formation of the reference literature catalogue by use of computer.

Ko govorimo o referalni literaturi, mislimo na zbirko knjig in drugega materiala, ki jih hrani knjižnica za potrebe svoje informacijske oz. referalne dejavnosti. Te zbirke, za razliko od drugih publikacij, knjižnica praviloma ne posoja na dom. Tako je najpreprosteje referalno literaturo označil Davinson v svojem delu *Reference service* (Clive Bingley, 1980) in pri tem opozoril na različen pomen oziroma na različno rabo terminov (informacija, informacijska dejavnost, referalna dejavnost) v posameznih deželah po svetu. Pri nas je o tem problemu v okviru bibliotekarske vede spregovorila že tov. Breda Filova v svoji razpravi *Informacijsko delo v*

knjižnicah glede na analizo informacij, informacijskih virov in uporabnikov (Knjižnica, 20/1976, št. 1—4), zato se ne bi zadrževala na natančnejšem definiranju zgoraj omenjenih pojmov.

Omenila bi le to, da sem se odločila za uporabo termina referalna literatura in ne referenčna, ker menim, da ima ta oblika širše konotacijske možnosti in jasnejšo denotacijo.

Usmeritev sodobnega bibliotekarstva k uporabniku je prinesla v delovanje marsikatero knjižnico velike spremembe. Kako so knjižnice ta preobrat izpeljale, je bilo seveda odvisno od tipologije same knjižnice. V tem kontekstu je razumljivo, da je morala nacionalna knjižnica, katere prvenstvena naloga je ohranitev nacionalnega pisnega blaga, ki je bistveni dokaz narodovega življenja, mišljenja in delovanja, premagovati čisto specifične težave. Res je sicer, da so bile nacionalne knjižnice na konferenci direktorjev nacionalk v okviru zasedanja IFLA leta 1978 imenovane kot bistvene nosilke mednarodne bibliotekarske akcije: pospeševanja univerzalne dostopnosti publikacij (o tem je podrobno pisal dr. Branko Berčič v svojem referatu Nacionalna knjižnica in univerzalna dostopnost publikacij. Knjižnica, 23/1979, št. 1—4), toda njihovo ožje delovanje je bilo veliko manj usmerjeno na uporabnika kot npr. pri univerznih ali splošnoizobraževalnih knjižnicah.

Slovenska nacionalka se je morala v svoji dvojni vlogi narodne in osrednje univerzitetne knjižnice kmalu spopasti s kolizijo obeh sistemov, saj je v funkciji univerzitetne knjižnice težila k čim hitrejši in čim popolnejši dostopnosti gradiva uporabniku, ki je, ali bi vsaj moral biti, po nekakšni notranji logiki najzahtevnejši.

Zakon o knjižničarstvu, ki je star komaj nekaj let, ni mogel zadovoljivo razrešiti teh osnovnih dilem. Na žalost so ostala nerešena tudi vprašanja v zvezi s financiranjem obeh funkcij knjižnice z različnih virov.

Po omenjenem zakonu je Narodna in univerzitetna knjižnica dolžna pridobivati poleg drugih publikacij čim popolnejšo zbirko referalne literature za vsa področja človekovega védenja, in sicer v skladu z uporabnostjo in specifiko zahtev slovenskega znanstvenega in kulturnega prostora. To nalogo je opravljala vrsto desetletij, tako da je v tem času pridobila kar zavidljiv izbor in množino referalnega gradiva. Vendar je že omenjena specifika nacionalke zavrta tehtnejšo sistematsko ureditev in s tem tudi skrb za večjo uporabnost ali kar dostopnost tega gradiva. Potreba in želja, da bi popravili zamujeno, pa nas danes silita k smiselnemu postavljanju in razreševanju nalog.

Širše razmišljanje o problematiki referalne literature mora nujno potekati v dveh smereh. Zajeti mora problematiko v zvezi z izbiranjem, vodenjem in dopolnjevanjem te literature ter njeno strokovno uporabo, na drugi strani pa se mora dotakniti problemov v zvezi s prizadevanji za uvajanje uporabnika v uporabo in izrabo tega gradiva oziroma, če govorimo tudi iz izkušnje, s premagovanjem odpora, ki spremlja prve spopade z uporabo tovrstne literature. V svojem prispevku bi se dotaknila samo nekaterih najosnovnejših premislekov te problematike, ki so se izoblikovali na osnovi naše skušnje z referalno literaturo v NUK.

Nedvomno je res, da je uspešna informacijska služba v vsaki knjižnici odvisna od informatorjeve sposobnosti, razgledanosti in iznajdljivosti. In resnično je informator iz dneva v dan postavljen pred cel kalejdoskop najrazličnejših vprašanj, na katera mora najti zadovoljiv in verodostojen odgovor. Še prej pa mora ta vprašanja velikokrat dobesedno dešifrirati. Shera upravičeno ugotavlja, da so informatorji pravi mediji med človekom in grafičnim zapisom oziroma so tisti akterji, ki dajejo knjižnici družbeno vlogo (*Knowing books and men: knowing computers too.* — Littleton Colo: Libraries Unlimited, 1973).

Eksplozija znanstvenih disciplin, nagel razvoj, ki je zajel vsa področja človekovega življenja, in potreba po komuniciranju prinašajo s seboj tudi izredno množino publiciranega gradiva; po drugi strani pa tudi potrebo po poznavanju in obvladovanju tega gradiva. Specialni pregledi po vsej publicirani literaturi, obdelani po najrazličnejših vidikih, so postali nujna zahteva. Jasno je, da tudi še tako sposoben informator ne more biti kos takšni množini izdanega gradiva in da mora zgraditi okoli sebe, da lahko zadosti zahtevam poklica, cel sistem pomagal, ki se začneja s priročno kartoteko in nadaljuje z bibliografijami, enciklopedijami, leksikoni, slovarji, statistikami, letnimi zborniki, pregledi, poročili, adresariji, indeksi ipd. To še posebej velja za informatorja v knjižnici, ki nima za seboj dokumentacije. Skušaja torej vnesti neko sistematiko v iskanje po določeni tematiki, brez njega bi si v današnjem času težko predstavljali kakršnokoli referalno dejavnost.

Iz povedanega torej sledi, da za uspešno informacijsko službo ni dovolj samo sposoben informator, enako pomembnost ima tudi primerno izbrana referalna zbirka. Kdor se je kdajkoli ukvarjal z naukom referalnih publikacij, ve, da je prav ta vrsta literature izredno draga, zaradi velikega povpraševanja pa tudi izredno ekonomsko zanimiva za številne založniške hiše. Zaradi tega je na trgu veliko število različnih pa tudi čisto sorodnih publikacij. Pred

informatorem je torej izredno pomembna naloga izbora in dopolnjevanja referalne literature, naloga, ki je po mnenju nekaterih bibliotekarskih strokovnjakov pomembnejša in odgovornejša od samega posredovanja informacij uporabniku. Kako se bo tega lotil, je odvisno od različnih činiteljev, predvsem pa od denarja, ki ga ima knjižnica na razpolago za svoje delovanje in za nakup literature. Iz izkušenj vemo, da je tega denarja vedno premalo, še manj pa ga ostane za nakup literature. Če govorimo o deviznih sredstvih, pa vemo, da jih za knjižnice sploh ni. Podobni finančni problemi, čeprav v veliko manjši meri, tarejo vse knjižnice širom po svetu (Prytherch, Sources of information in librarianship and information science. Gower Publ. Comp, 1983). Stiski z denarjem se največkrat pridruži še stiska s prostorom, saj se referalne publikacije navadno zbirajo v določenem prostoru, ki je bolj ali manj primerno opremljen tudi za konsultiranje tega gradiva. (Mimogrede rečeno: slovenska nacionalna knjižnica, ki domuje v sicer lepem Plečnikovem poslopju, zbira to gradivo v t. i. veliki čitalnici, ki je spomeniško zavarovana, zato so onemogočene vse spremembe v smeri posodobitve knjižničnega poslovanja). Kar smo navedli, seveda v veliki meri pogojuje izbor referalne literature, tako da je nujno, da informator skrbno pretehta nakup vsakega novega naslova. Pretehtati ga mora tudi v kontekstu že pridobljenih knjig. Prav zaradi tega so na razpolago dela, ki prinašajo tehtne strokovne ocene posameznih referalnih publikacij, a žal za tekočo nabavno politiko prepozno izidejo. Informator je kasneje pač opozorjen na pomanjkljivosti in napake, kolikor jih že sam ni odkril. Takšni strokovni pregledi opozarjajo tudi na dvomljivo, morda samo nereklamno vrednost posameznih recenzij ob izidu novih publikacij. Previdnost torej ni odveč, res pa je tudi, da si informator kaj kmalu pridobi pregled in védenje o zahtevnosti oziroma strokovnosti posameznih revij in njihovih sodelavcev, ki prinašajo kritične ocene novih publikacij, tako da lahko meritorno odloča, katera mnenja bo upošteval. Prav tako zna preценiti založbo, ki je publikacijo izdala ipd. Idealno je, če si publikacijo pred nakupom lahko ogleda. V takem primeru so v pomoč uvodni sestavki, še posebno, če spregovorijo o namenu publikacije, o tem, komu je namenjena, kakšni kriteriji so bili upoštevani pri izboru gesel in zajemanju podatkov, o hierarhičnih odnosih med gesli ipd. Nabavni politiki botruje tudi poznavanje uporabnika in njegovih zahtev.

Vodenje izbrane in že pridobljene zbirke pa obsega tudi tehtno izločanje zastarelih publikacij. Izločanje času neprimerne literature rešuje, vsaj deloma, tudi prostorsko stisko. Tukaj bi spet opozorili

na posebnost nacionalke, saj je to tista biblioteka, kjer naj bi uporabnik dobil najraznovrstnejše podatke, vezane na polpretekla in pretekla obdobja, medtem ko so univerzne in specialne knjižnice v največji meri zavezane sodobnosti oziroma kar današnjemu trenutku. Selekcija in izločanje starejših publikacij referalne zbirke v nacionalki zahteva torej zares skrben premislek.

Zbirka priročnikov je ogledalo vsake knjižnice in tudi najboljše merilo za informacijsko kapaciteto svoje ustanove, je zapisala tov. Radojka Vrančičeva v svojem referatu na knjižničarskem posvetovanju pred petnajstimi leti. Dodamo lahko še to, da sama zbirka ni dovolj. Informator jo mora strokovno obvladati, natančno poznati njene možnosti in pomanjkljivosti. Šele tako lahko postane nujno potreben in uporabljen instrument pri vsakdanjem informacijskem delu. Znanje in pravilno uporabljeni instrument pa sta garancija za profesionalno opravljanje vsake dejavnosti.

Vsega tega smo se zavedali, ko smo se lotili oblikovanja kataloga referalnih publikacij v Narodni in univerzitetni knjižnici. Vsakodnevna praksa nam je namreč pokazala, da so katalogi, ki vsebujejo popis poldruga milijona enot, kakršen je fond nacionalke, nepregledni in za zahtevno in dinamično informacijsko delo neoperativni. Takšna količina bibliografskih enot nujno zahteva dodatne, ločene kataloge za posamezne vrste gradiva. Zavrnilo smo tudi pomisleke, češ ali je smiselno voditi evidenco o istem gradivu kar trikrat.

Da bi bilo delo s popisovanjem čim hitreje opravljeno in da bi nudilo tudi različne možnosti izpisa (prek različnega sortiranja) teh publikacij, smo se odločili za uporabo mikro računalnika in obeh programov, INES in DENIS, ki ju je oblikoval Primož Jakopin. DENIS je namenjen vnosu podatkov s kontrolo, kar je za sestavo takšne datoteke izredno pomembno. Datoteka je kompatibilna s programskim sistemom INES, ki je sistem za obdelavo podatkov, torej omogoča sortiranje, je editor in retrieval sistem hkrati. Tako obdelano datoteko je možno prenesti na računalnik DEC 10, ki ga uporablja URC v Ljubljani in jo obdelati s programskim sistemom IBIS.

Da bi bil vpogled v zbirko referalne literature čimbolj jasen in enostaven tudi za uporabnika, smo se odločili, da bomo poleg imenskega kataloga postavili še dva. Stvarni katalog bo urejen po znanstvenih in strokovnih disciplinah, razvejanost gesel bo potekala znotraj vsake discipline. S takšnim katalogom bomo omogočili uporabniku celovitejši pregled čez referalno literaturo, ki ga hrani

knjižnica za določeno stroko, in povečali možnost izbora takšnega gradiva. S tem se poveča tudi informacijska vrednost kataloga.

Tretja ureditev gradiva bo upoštevala oblike in bo tako omogočala ljubiteljske sprehode čez enciklopedije, leksikone, bibliografije ipd.

Res je, da so takšni popisi možni samo takrat, ko imamo pred seboj manjšo zbirko gradiva. S tem postane obvladljiva in operativna, to pa sta najvažnejša pogoja za uspešno izrabo prav referalne zbirke.

Računalniško obdelan katalog referalne literature odpira seveda različne možnosti za dostopnost referalnega gradiva slovenske nacionalke. Tukaj imamo v mislih sočasen izpis registra kot suplementa katalogu ter možnost izdaje kasete in publikacije s takšno vsebino. Takšne možnosti so dobrodošle v trenutku, ko poizkušamo z oblikovanjem različnih centralnih katalogov blažiti posledice zastoja pri nabavi tujih monografskih in periodičnih publikacij, ki je nastal zaradi splošnega pomanjkanja deviz.

Prepričani smo, da bo s tem narejen večji korak v okviru akcije za univerzalno dostopnost publikacij, ki vsebolj postaja realnost in praksa.

»SIVA LITERATURA« — KAJ JE TO?

(Socialni delavec kot uporabnik)

Lidija Kunič, Višja šola za socialne delavce v Ljubljani

UDK 087.2

KUNIČ Lidija: »Siva literatura« — kaj je to? (Socialni delavec kot uporabnik.) Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)1, str. 80—84.

Avtorica obravnava problem tako imenovane »sive literature«, in sicer v zvezi z delovanjem socialnega delavca. Piše o poimenovanju tega pojava in o tem, da so se v razvitih deželah že pred desetletji zavedeli, kako je tudi ta »siva« (ali nekonvencionalna) literatura pomembna in potrebna obdelave. V to literaturo sodi vse tisto, kar ni namenjeno za objavo, kar naj bi služilo le ožjemu krogu strokovnjakov oziroma uporabnikov, kar večinoma ni vključeno v bibliografije in kar je v splošnem teže dostopno. Obdelava takšne literature je zategadelj še posebno zahteven posel.

UDC 087.2

KUNIČ Lidija: »Grey Literature« — What is that? (Welfare Worker as User.) Knjižnica, Ljubljana, 29(1985)1, str. 80—84.

The problem of grey literature is being observed in relation to the work of welfare worker. The article describes its denomination and emphasizes that advanced countries have recognized decades ago the importance of the grey (unconventional) literature and the necessity to keep record of it. This kind of literature includes whatever is not ment to be published, the material which should serve only the select circuit of professionals or users, and the material which is rarely not recorded in bibliographies, and which is in general hard to be reached. Recording of such literature therefore appears as an exacting piece of work.

»Socialni delavci nudijo različne oblike pomoči posameznikom ali skupinam, ki se zaradi ekonomskih, zdravstvenih in osebnih vzrokov ali elementarnih in drugih nezgod znajdejo v tako resni življenjski stiski, da bi bila ogrožena njihova sposobnost vključevanja v družbeno življenje in delo ter za lastno človeško in socialno reprodukcijo.

Socialni delavci se ne zaposlujejo le v službah socialnega skrbstva in varstva, temveč povsod tam, kjer ljudje delajo in živijo: v organizacijah združenega dela materialne proizvodnje, v krajevnih skupnostih, na področju vzgoje in izobraževanja, v otroškem varstvu, v zdravstvu, v pravosodju in v ustanovah za izvajanje ka-

zenskih sankcij, v službah za zaposlovanje, v službah invalidsko-pokojninskega zavarovanja ter v službah za urejanje stanovanjskih razmerij.«¹

Iz zgoraj navedenega opisa je razvidno, da za uspešno opravljanje družbeno pomembne vloge socialnemu delavcu ne zadostuje le strokovno znanje, temveč mu je nujna tudi globoka družbena oza-veščenost ter informiranost. Tako mora pri svojem delu nenehno uporabljati poleg običajne strokovne literature tudi mnoge druge vire, za katere je značilna težja dostopnost oz. nekonvencionalen način izdajanja.

Med te sodijo:

— občinski samoupravni splošni akti SIS socialnega varstva in zdravstva. Ker teh aktov po zakonu o objavljanju ni potrebno objavljati v Uradnem listu, so le-ti objavljeni v raznih občinskih ali regionalnih glasilih (npr. delegatski obveščevalci, poročevalci ipd.). Socialni delavec mora te akte ne le poznati, temveč tudi stranki svetovati, kjer jih lahko najde. S širšega vidika socialne politike pa bi moral biti socialni delavec seznanjen tudi z akti drugih občinskih skupnosti, vendar so le-ti neredkokdaj praktično nedosegljivi;

— mednarodne pogodbe, konvencije, bilateralni sporazumi o socialni varnosti, ki so objavljeni le v posebni prilogi Uradnega lista;

— razni finančni in statistični kazalci (npr. koliko otrok prejema otroške dodatke, koliko oseb družbenodenarne pomoči), ki so objavljeni le v nekaterih delegatskih gradivih ali letopisih, ki so običajno namenjeni le ožjemu krogu uporabnikov;

— raziskovalna poročila, kongresni materiali, analize in študije nekaterih ustanov, centrov ipd., ki pa jih običajno ne izdajajo. Dostop do teh materialov je praktično nemogoč, če socialni delavec ne pozna vsebine, ustanove ali oseb, ki so to pripravile.

V sodobnem bibliotekarskem svetu zgoraj omenjeno vrsto literature vse bolj pogosto omenjajo kot »siva« ali »nekonvencionalna« literatura. Iznaz se je v začetku sedemdesetih let pojavil na nemškem govornem področju kot »graue Literatur«. Kasneje so ga Angleži prevedli v »grey literature«, Francozi pa so poimenovali »littérature grise« to, kar so prej imenovali »littérature souterraine« ali »textes à faible diffusion«. Tudi v slovenskem jeziku se kot prevod pojavlja izraz »siva literatura« (imamo tudi »sivo ekonomijo«), vendar bo po vsej verjetnosti podvržen še mnogim razpravam.

¹ Vzgojnoizobraževalni program za socialno delo s. 3.

Kaj pomeni izraz »siva literatura« in zakaj mu posvečajo toliko pozornosti?

Odgovor na to vprašanje ni povsem preprost, saj obstajajo mnoge definicije te vrste literature. Včasih se odgovor glasi, da je to »delno objavljena« ali »nekonvencionalna« literatura. Spet drugič se razlaga nanaša na določene vrste materialov, kot so razna poročila, teze, materiali z raznih posvetovanj in kongresov itd. V splošnem se ta pojem nanaša na vse vrste dokumentov, ki niso bili objavljeni prek običajnih kanalov in zaradi tega niso vključeni v bibliografije. Takšno literaturo imenujejo siva zato, ker je težje dosegljiva.

Udeleženci posveta o sivi literaturi v Yorku leta 1978, ki sta ga organizirala British Library Lending Division in Commission of the European Communities, so se dogovorili za naslednjo definicijo: Izraz »siva literatura« se v splošnem lahko istoveti z »nekonvencionalno literaturo«. Glavna značilnost te literature je, da včasih v svojem nastajanju ni namenjena za objavo, da se ne izdaja prek normalnih komercialnih kanalov in zaradi tega je v večini primerov težje dostopna.

Primeri »sive« ali »nekonvencionalne« literature so:

- poročila (z javnega in privatnega sektorja), ki vsebujejo znanstvene, tehnične, ekonomske in družboslovne informacije itd.;
  - doktorske disertacije;
  - materiali s posvetovanj, ki niso komercialno dostopni;
  - tehnična pravila in priporočila;
  - prevodi (ki niso komercialno izdani, npr. dobesedni prevodi);
  - članki v nekaterih glasilih (časopisi društev, ki niso komercialno dostopni);
  - industrijska propagandna literatura²
- številu izdajajo razna vladna telesa;
- uradni dokumenti (npr. dokumenti, ki jih v omejenem

Ta definicija pa še ni in ne more biti dokončna, ker v različnih deželah posvečajo določenim materialom povsem drugačno pozornost (npr. doktorske disertacije ponekod pomenijo pravo »sivo« literaturo, spet druge jih objavljajo v specialnih bibliografijah itd.).

N. W. Posnett in W. I. Baulkwill menita, da so splošne značilnosti nekonvencionalne literature naslednje: »Nekonvencionalni dokument je običajno obsežen. Izdelan je za ožji krog uporabnikov ter

² B. Bergdahl: Grey Material — a Scandinavian view. München, IFLA General Conference 1983. s. 2.

razdeljen brezplačno ali v dogovoru o izmenjavi dokumentov. Pogosto ga ne zasledimo niti v dokumentacijskih službah niti v prodaji. Značilna je težja dostopnost teh dokumentov celo v državi, kjer so nastali.

Nekonvencionalen dokument je lahko kakršnekoli vsebine. Lahko je serijski ali neserijski. Vsebina je lahko najboljše (ali najslabše) kvalitete.³ Če povzamemo: mnoge značilnosti »sive« literature izhajajo iz potrebe po hitrejšem in cenejšem objavljanju določenih dokumentov in informacij, ki so v svojem nastanku običajno namenjeni le ožjemu krogu uporabnikov. Zato se tudi pogosto izmuznejo bibliografski kontroli in so težje dostopni v knjižnicah in informacijskih centrih.

Obseg »sive literature« izredno hitro narašča na vseh področjih znanstvenega udejstvovanja in vse kaže, da tudi v prihodnosti ne bo upadel. Zaradi zelo visokih stroškov tiskanja se vse več raziskovalnih in drugih institucij odloča za cenejše oblike objavljanja svojih dognanj. Mnogokrat pa je to tudi posledica napačnega mišljenja, da ima siva literatura le kratkotrajen pomen. Dogaja se tudi, da mnogi ne želijo, da je širša javnost seznanjena z določenimi podatki.

Zbiranje, bibliografska kontrola in obdelava dokumentov s področja »sive literature« je s strokovnega vidika izredno zahteven posel, saj ti dokumenti le redkokdaj ustrezajo standardom, ki so obvezni za tiskane publikacije. Na drugi strani pa pomeni tudi zelo visoke stroške ne le za nabavo te literature, temveč predvsem za potrebno strokovno osebje. Ker so se v visoko razvitih deželah že pred desetletji zavedali pomena »sive literature« ter problemov, ki se ob tem pojavljajo, opravljajo naloge zbiranja, obdelovanja in posredovanja informacij za to specializirani centri, ki se v glavnem delijo v tri skupine: to so nacionalni centri, specializirani za sivo literaturo, nacionalni ali mednarodni centri, specializirani za določeno področje, vključno s sivo literaturo, nacionalni centri, ki poskušajo razvijati izčrpne zbirke z vseh področij, vključno s sivo literaturo. Takšnih centrov je v teh deželah izredno veliko, zato si oglejmo le nekaj primerov:

— National Information Service v ZDA, ki že 20 let zbira, beleži in objavlja raziskovalna poročila;

---

³ N. W. Posnett & W. J. Baulkwill: Working with non-conventional literature.

Journal of Information Science 5 1982 No 4 s. 124.

— Informationszentrum Socialwissenschaften v Bonnu, ki od leta 1969 dalje zbira informacije o raziskovalnih projektih družboslovnih znanosti v ZR Nemčiji, v Avstriji in Švici;

— Social Science Information and Documentation Centre (SWINDOC) v Amsterdamu opravlja podobno nalogo;

— British Library Lending Division v Veliki Britaniji, ki že 20 let zbira sivo literaturo in objavlja informacije v British Reports Translations and Theses, Index to Conference Proceedings Received in Current Serials Received.

— System for Information on Grey Literature in Europe, ki so ga ustanovili po posvetovanju v Yorku leta 1978. Vključuje 8 zahodnoevropskih držav, ki so se dogovorile, da bodo sodelovale pri zbiranju in posredovanju informacij s področja sive literature.

Na kratko smo orisali problem težje dostopnosti nekaterih dokumentov za socialnega delavca kakor tudi problem »sive« ali »nekonvencionalne« literature nasploh. Kako je pri nas, vemo. Vemo tudi, da je teoretično zelo veliko možnosti za izboljšanje stanja, ki pa so žal vse povezane z izredno velikimi finančnimi sredstvi. Ob iskanju možnih rešitev, da bi tudi pri nas »siva literatura« pravočasno dosegla vsakega potencialnega uporabnika, nam mora biti nenehno v mislih znana ugotovitev, da je vsaka izgubljena informacija najdražja informacija.

LITERATURA

1. Bergdahl, Brigita: Grey material — a Scandinavian view. München, IFLA General Conference 1983. Section: Social Science Libraries.

2. Kunštek, Dubrovka: »Siva literatura« i njen značaj u biblioteka-
ma ekonomskih znanosti.

X. Skupština Saveza društava bibliotekara Jugoslavije, Opatija, 19.
i 20. 3. 1984.

3. Posnett, N. W. & W. J. Baulkwill: Working with non-conventional
literature.

Journal of information Science 5 1982 No 4.

4. Vzgojnoizobraževalni program za socialno delo (osnutek). Ljub-
ljana, Višja šola za socialne delavce, 1984.

5. Wood, D. N.: The Collection Bibliographic Control and Accessi-
bility of Grey Literature.

München, IFLA General Conference 1983. Section: Acquisition and
Exchange.

NAVODILA SODELAVCEM »KNJIŽNICE«

Sodelavci, ki pošiljajo prispevke za objavo v KNJIŽNICI, naj upoštevajo naslednja navodila:

1. Pripisati je treba tele avtorjeve podatke: ime in priimek, stanovanje, delovna organizacija, številni žiro računa oziroma izjava, da žiro račun ni potreben, višina krajevnega in občinskega samoprispjevka v kraju bivališča.
2. V primeru, da je prispevek napisalo več avtorjev, naj vsak od njih posreduje podatke iz št. 1, razen tega pa še svoj delež pri prispevku (npr. — v %).
3. Prispevek naj bo natipkan na formatu A 4, in sicer na eni strani, prva vrsta v odstavku naj bo umaknjena, presledki med vrsticami trije (30 vrstic na eni strani).
4. Besedilo, ki naj bo natisnjeno polkrepko, podčrtamo in na robu napišemo pk (polkrepko). Kar želimo imeti natisnjeno ležeče, valovito podčrtano in na robu napišemo ležeče (kurzivno).
5. Naslovi časnikov, časopisov, knjig in drugih publikacij naj bodo napisani v narekovaju le takrat, kadar bi bila možna dvoumnost.
6. Pri citatih mora biti naveden vir: ime in priimek avtorja, naslov publikacije, kraj in leto izdaje, stran.
7. Tipkopis naj bo napisan čitljivo in v skladu s Slovenskim pravopisom 1962.
8. Prispevkom za razdelek »Članki« naj avtorji dodajo kratek povzetek v slovenskem in angleškem jeziku, za razdelka »Zapiski« in »Bibliografija« samo angleški prevod naslova.

Uredništvo

- Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice, II. Ljubljana 1978
(100 din)
Zakladi NUK, Ljubljana, 1982 (400 din)
Pleničar B.: Slovenska bibliotekarska bibliografija (350 din)
Zbornik III. — 16. stoletje, burno obdobje slovenske prebuje
(400 din)

CENTRALNA TEHNIŠKA KNJIŽNICA, LJUBLJANA

- Centralni katalog serijskih publikacij v knjižnicah Slovenije: katalog serijskih publikacij s področja tehniških in prirodoslovnih ved: stanje 31. 12. 1979. — Dop. izd. — Ljubljana: CTK, 1984.
— 2 zv.
— Tiskan katalog (3000 din)
— Katalog v obliki mikrofiša (1500 din)
Mihajlov, A. I. & R. S. Giljarevskij: Uvodni tečaj o informatiki/dokumentaciji — Ljubljana: CTK, 1975 (150 din)
Vodnik po specialnih knjižnicah in INDOK službah v SR Sloveniji.
— Ljubljana: CTK, 1975 (50 din)
Informacije s področja energetike. — Ljubljana: CTK, šestkrat letno
Seznam novih standardov in literature o standardih v CTK. — Ljubljana: CTK, trikrat letno (2500 din)
Univerzalna decimalna klasifikacija: slovenska skrajšana izdaja. — 2. sprem. in dop. izd. — Ljubljana: CTK, 1982. — Zv. 1: Tablice (1800 din)
Seznam knjižnih novosti v CTK. — Ljubljana: CTK, trikrat letno (500 din)

UNIVERZITETNA KNJIŽNICA, MARIBOR

- Hartman B.: Univerzitetna knjižnica Maribor. (88. zv. zbirke: Kulturni in naravni spomeniki Slovenije.) Maribor 1987 (12 din)
Katalog rokopisov Univerzitetne knjižnice Maribor. Ms 1—Ms 300 (100 din), Ms 301—600 (330 din)
Rajh Bernard: Bibliografija o Mariboru. 2. snopič: Mariborska periodika. Maribor 1979 (69 din, vez. 80 din)
Seznam novih knjig UKM (brezplačno)
Sterlè Vasja: Bibliografija o Mariboru. 1. snopič: Monografije, Maribor 1975 (60 din)
Univerzitetna knjižnica Maribor 1903—1978. Jubilejni zbornik. Maribor 1978 (160 din)
Knjižničarsko-dokumentacijsko-informacijski sistem Univerze v Mariboru: Seznam priročnikov (450 din)

b

146 859₁₉₈₅

920080916, 1

COBISS □

Knjižnica. Glasilo Zveze bibliotekarskih društev Slovenije — Izdaja Zveza bibliotekarskih društev Slovenije — Uredili: Jože Šifrer (glavni in odgovorni urednik), Miha Glavan in Stane Čehovin — Uredništvo in uprava: Narodna in univerzitetna knjižnica, Turjaška 1, 61000 Ljubljana — Tekoči račun 50101-678-47436 — Natisnila tiskarna Tone Tomšič v Ljubljani.